NOTIFICATION

No. 05 /2022 Date : 10/1/ 2022

Subject : Implementation of Syllabi of Master of Performing Arts (Drama & Theatre) (Two Year Four Semesters Degree Course) (Credit & Grade System) in the Faculty of Inter-disciplinary Studies from the session 2021-2022 Onwards.

It is notified for general information of all concerned that, the authorities of the University have accepted & approved Semester and Credit & Grade System syllabi of Master of Performing Arts (Drama & Theatre) Semester-I to Semester – IV mentioned in column No.2 and which is to be implemented stagewise from the academic session 2021-2022 onwards, with appendix-A as shown in column No.3 of the following table.

TABLE

Sr.No.	Course / Subjects	Appendix of the New Syllabus
1	2	3.
1.	M. P. A. (Drama & Theatre) Semester-I to IV	The Syllabus prescribed for the M.P.A. (Drama & Theatre) which is appended herewith as Appendix-A

Sd/-
Registrar
Sant Gadge Baba Amravati University.

Appendix- A

एम.पी.ए. भाग-१
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-१
प्रश्नपत्र – १
क्रियात्मक (Viva-Test)

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	भरतमूनीच्या नाट्यशास्त्राचा संक्षिप्त उगम व विकास	१६ गुण
घटक-२	पंचम वेदाची संकल्पना स्पष्ट करणे	१६ गुण
घटक-३	अभिनयाचे प्रकार सांगणे- अभिनयाची परिभाषा	१६ गुण
घटक-४	वैदर्भिय नाट्यधर्मी आणि लोकधर्मी परंपरेअंतर्गत विदर्भातील नाट्य चळवळ व विविध लोककला प्रकारांचा अभ्यास	१६ गुण
घटक-५	अभ्यासक्रमातील नाटकांचा अभ्यास तसेच संस्कृत रंगभूमी आणि नाटककारांचा अभ्यास	१६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ) उपरोक्त प्रश्नांवर आधारित अभ्यास पुस्तिका तयार करणे	१० गुण
ब) स्वाध्याय पुस्तिका तयार करणे	०५ गुण
क) वार्षिक घटक चाचणी	०५ गुण

एम.पी.ए.भाग-१
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-१
प्रश्नपत्र – २
मंच प्रदर्शन (Stage Performance)

पूर्णांक – १००
वेळ १ तास बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	अभिनयासाठी आवश्यक व्यायामांची माहिती व प्रात्यक्षिक, एकपात्री व उत्स्फूर्त अभिनय प्रस्तूती	१६ गुण

घटक-२	रंगमंचीय भूगोलाची माहिती तसेच रंगमंचीय विविध भागांचे महत्व सांगणे	१६ गुण
घटक-३	रंगमंचीय दृष्य, वेषभूषा, प्रकाश, ध्वनी, प्रकाश दिग्दर्शक, संहिता या निर्मिती घटकांचा अभ्यास	१६ गुण
घटक-४	नाट्य खेळ, सामुहिक खेळ, भावनिक खेळ, बौध्दीक खेळ या विषयी माहिती व प्रस्तूती	१६ गुण
घटक-५	मुळ अभिनय (mime) ची प्रस्तूती, रंगभुषा-वेशभूषा विषयी माहिती व महत्व	१६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ) अभ्यासक्रमा अंतर्गत नाटके आणि नाटक कारांवर अभ्यास पुस्तिका तयार करणे	१० गुण
ब) अभिनय संहिता तयार करणे	०५ गुण
क) वार्षिक घटक चाचणी	०५ गुण

एम.पी.ए.भाग-१
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-१
प्रश्नपत्र – ३
आधुनिक भारतीय रंगभूमीचा इतिहास

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास — बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक – १ — भारतीय रंगभूमीचा अभ्यास- १६ गुण

अ) हिंदी, मराठी, गुजराथी, बंगाली रंगभूमीचा अभ्यास

ब) भारतीय संगीत रंगभूमीचा अभ्यास

१) **"कट्यार काळजात घुसली"** - ले.पुरुषोत्तम दारव्हेकर

२) **"संगीत सौभद"** - ले. बळवंत पांडुरंग किर्लोस्कर

क) संगीत मराठी रंगभूमीवरील नट व नाटककारांचा अभ्यास

ड) बाल रंगभूमी आणि पथनाट्य रंगभूमीचा इतिहास, बाल रंगभूमीवरील नट, नाटककार आणि नाट्यसंहिता

१) **'अलबत्या- गलबत्या'** - ले.रत्नाकर मतकरी

२) **'उंटावरचे शहाणे'**- ले.सुर्यकांत सराफ
या बालनाट्यांच्या निर्मिती शैलीचा अभ्यास

ई) आधुनिक मराठी रंगभूमीवरील नट, नाटककार, नाटके विदर्भातील नट. नाटककार व त्यांची नाटके विदर्भातील नामवंत दिग्दर्शकांचा परिचय

घटक – २ — **मानवी जीवन आणि कला--** १६ गुण

अ) आदिम लोकसंस्कृती आणि कलांचा अभ्यास

ब) ग्रामिण लोकजीवन आणि लोककला

क) कला, संस्कृती, परंपरेचा रंगभूमीवरील प्रभाव आणि परस्पर संबंधाचा अभ्यास

ड) **"नाट्य आणि रंगभूमी हे समाज प्रबोधन, लोकशिक्षण व लोकजागृतीचे प्रभावी माध्यम आहे"** हे सोदाहरण स्पष्ट करणे.

ई) लोकनाट्य आणि पथनाट्य हे रंजन, प्रबोधन आणि शिक्षणाचे प्रभावी माध्यम आहे याचे सोदाहरण स्पष्टीकरण लिहणे.

घटक-३ — **नाट्य निर्मितीचे घटक-** १६ गुण

अ) संहिता- अभिनेता- रंगमंच – दिग्दर्शक- रंगभूषा- वेशभूषा- प्रकाशयोजना , पार्श्वसंगीत या निर्मिती घटकांचा अभ्यास

ब) दिग्दर्शकाचे महत्व – कार्य - अभ्यास दिग्दर्शकाचे विविध प्रकार

क) दिग्दर्शकाचे आणि रंगमंचीय कलावंताचे नाते संबंध

ड) नेपथ्याचे विविध प्रकार आणि शैली - महत्व

ई) नेपथ्याचे मुलभूत तत्व, कार्य, रंग आणि रेषेचे महत्व- तसेच रंगमंचाचे प्रकार व उपयोग

१) 'तो मी नव्हेच' - ले.प्र.के.अत्रे

२) 'वाडा चिरेबंदी' - ले.महेश एलकुंचवार
या नाटकांच्या नेपथ्य शैलीची अभ्यास

घटक-४ — **भारतीय वेषभूषेचा इतिहास** १६ गुण

अ) आधुनिक मराठी रंगभूमी, पौराणिक, मौर्यकालिन ऐतिहासिक वेषभूषांचा अभ्यास व आवश्यकता

ब) वेषभुषेमधील पोत, रंग व रेषेचे महत्व

क) मुळ रंग - रंगमिश्रण, प्रकाश योजनेचे मुलभूत तत्व.

ड) प्रकाश उपकरणांची माहिती , रंगमंचावर उपयोगात येणाया महत्वपूर्ण प्रकाश उपकरणांची यादी.

ई) रंगभूषेचे विविध प्रकार - रंगभुषेची रंगमंचीय गरज, रंगभूषेचे साहित्य, रंगभूषा करण्याची पध्दती रंगभूषा काराचे कार्य, पार्श्वसंगीताचे महत्व, रंगमंचावर पार्श्वसंगीताचे उद्दिष्टचे आणि निर्मिती. पार्श्वसंगीत संचालन तक्ता तयार करणे.

घटक-५ उपरोक्त चारही घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न १६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण
अ) कोणत्याही एका एकांकिकेची निर्मिती संहिता तयार करणे १० गुण
ब) प्रश्नपत्र ३ वर आधारीत प्रश्न पुस्तिका तयार करणे ०५ गुण
क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

एम.पी.ए.भाग-१
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-१
प्रश्नपत्र – ४
पारंपारिक लोकरंगभूमी आणि नृत्य

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **भारतीय पारंपारिक लोकरंगभूमी आणि लोकनाट्य** १६ गुण
अ) पारंपारिक लोकनाट्य, लोकनृत्यांचा अभ्यास
ब) महाराष्ट्रातील पारंपारिक लोकनृत्यांचा अभ्यास
कोळी नृत्य, काठखेळ, लेझिम नृत्य, बंजारा नृत्य, लावणी, आदिवासी नृत्य परंपरा, दहिहांडी,पिंगा, झिम्मा
क) लोकनाट्य, लोकनृत्य, लोकगीत, आणि लोकसंगीताची व्याख्या- लोकगीत व लोकसंगीताची निर्मिती.
ड) लोकनाट्य आणि लोकनृत्यामधील अभिनय शैली.
ई) पारंपारिक लोकवाद्यांचा अभ्यास- लोकनाट्य आणि लोकनृत्यांचा पारंपारिक रंगमंच- प्रस्तूती शैली आंगणीय- प्रांगणीय लोककला प्रकारांची माहिती.

घटक-२ **भारतीय लोकनृत्य - लोकनाट्याचा अभ्यास--** १६ गुण
अ) १) आसाम- अंकियानाटक २) गोवा- जागोर ३) आसाम - बिहूनृत्य ४)पश्चिम बंगाल- पुरुलियॉ छाऊ
ब) प्रादेशिक पारंपारिक लोकनाट्यांचा अभ्यासाअंतर्गत – १) महाराष्ट्र – तमाशा २)उत्तर प्रदेश- नौटंकी ३) गुजरात - भवाई ४) मध्यप्रदेश - मॉंच
क) महाराष्ट्रतील लोकगायकांचा परिचय – १) विठ्ठल उमप २) सुलोचना चव्हाण ३) प्रल्हाद शिंदे
ड) १) शाहीर बाबासाहेब देशमुख २) शाहिर साबळे ३) शाहिर बापू गोंधळी
ई) भारतीय पारंपारिक लोकनाट्य - लोकनृत्यांचा अभ्यास- १) राजस्थान- कालबेलिया नृत्य २)पंजाब – गिद्दा नृत्य ३) बंगाल- यात्रा- जात्रा ४) कर्नाटक- यक्षगान

घटक-३ **लोकनाटकांचा अभ्यास** १६ गुण
अ) लोकरंगभूमी इतिहास, स्वरुप आणि परंपरा
ब) महाराष्ट्रातील लोकनाट्यांचे अध्ययन – १) गोंधळ २) जागरण ३) सोंगी भारुड ४)दशावतार
क) परप्रांतातील लोकनाट्यांचे अध्ययन – १) उत्तर प्रदेश - रामलिला - रासलिला २)राजस्थान – कुचामणी ख्याल ३) काश्मिर – जश्न
ड) भारतीय लोकरंगभूमीवरील योगदान – १) उत्पल दत्त २) रतन थियाम ३) अतुल यदूवंशी
ई) महाराष्ट्रातील लोकसाहित्यीकांचे अध्ययन – १) डॉ.सरोजिनी बावर २) डॉ.प्रकाश खांडगे ३)डॉ.हरिश्चंद्र बोरकर ४) डॉ.मधुकर वाकोडे ५) डॉ. प्रभाकर मांडे

घटक-४ **भारतीय लोकरंगभूमीचे सामान्य अध्ययन --** १६गुण
अ) लोकनृत्य,लोकनाट्य व लोकसंगीताचे मानवी जीवनात महत्व
ब) सण- उत्सवात लोकनृत्य व लोकसंगीताचे महत्व आणि संबंध
क) लोककथा व लोकगाथांची परिभाषा - महाराष्ट्रातील सुप्रसिध्द लोककथा व लोकगाथांचे सामान्य अध्ययन
ड) लोकनृत्यामध्ये रंगभूषा - वेषभुषा यांचे महत्व
ई) भवाडा- तारपा - आणि ढोलनाच या आदिवाशी परंपरेमधील तसेच कर्नाटकातील – यक्षयान लोकनाट्यातील रंगभुषा प्रणाली, महत्व आणि परंपरा.

घटक- ५ **उपरोक्त चार घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न (प्रत्येकी २ गुण)** १६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण
अ) लोकनृत्य- लोकनाट्यांची स्वाध्याय पुस्तिका तयार करणे १० गुण
ब) पारंपारिक लोकवाद्यांच्या आकृती पुस्तिका तयार करणे ०५ गुण
क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

एम.पी.ए.भाग-१
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-२
प्रश्नपत्र-१
क्रियात्मक (Viva-Test)

पूर्णांक – १००
वेळ १ तास — बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	नाट्यवाचन, अभिवाचन, कविता, नाट्यछटा, एकपात्री अभिनय यांचा संबंध	१६ गुण
घटक-२	हिंदी-मराठी, गुजराथी,बंगाली कमीत कमी पाच नाटके आणि नाटककारांची माहिती.	१६ गुण
घटक-३	पाच संगीत नाटके व नाटककारांचे अध्ययन पाच बालनाट्यांची नावे, नट व नाटककार	१६ गुण
घटक-४	दिग्दर्शकाचे महत्व, प्रकार, तसेच नेपथ्याचे प्रकार आणि शैली,रंगमंचाचे प्रकार-उपयोग	१६ गुण
घटक-५	रंगभुषा-वेषभुषा- प्रकाशयोजना- आणि पार्श्वसंगीत यांचे रंगमंचीय प्रस्तूती मध्ये महत्व	१६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ)	कोणत्याही एका नाटकाच्या नेपथ्याचे स्केल मॉडेल तयार करणे	१० गुण
ब)	प्रश्नपत्र-१ वर आधारित प्रश्न पुस्तिका तयार करणे	०५ गुण
क)	वार्षिक घटक चाचणी	०५ गुण

एम.पी.ए.भाग-१
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-२
प्रश्नपत्र-२
मंच प्रदर्शन (Stage Performance)

पूर्णांक – १००
वेळ १ तास — बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	निवडलेल्या एकांकीके मध्ये प्रस्तूतीत सहभाग असावा	१६ गुण
घटक-२	नाट्यछटा-कविता-कादंबरी व नाट्यवाचन नऊ रसांचे साभिनय प्रस्तूती	१६ गुण
घटक-३	कोणत्याही एका एकांकिका- नाटकातील उतारा साभिनय प्रस्तूत करणे	१६ गुण
घटक-४	विभागात प्रस्तुत झालेल्या एकांकीके मध्ये प्रस्तुत केलेल्या भूमिकेचे अर्थघटन लोकनृत्य आणि लोकनाट्यातील अभिनय प्रस्तूती.	१६ गुण
घटक-५	प्रकाश योजना उपकरणाची माहिती - रंगभूषा साहित्याची माहिती व प्रणाली मुळ अभिनयाची प्रस्तूती तसेच उत्स्फुर्त सामुहिक प्रस्तूती.	१६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ)	विभागात प्रस्तुत झालेल्या एकांकीके ची निर्मिती संहिता तयार करणे	१० गुण
ब)	चार अभिनय – नऊ रस, यांच्या नावांची तसेच प्रकाश उपकरण व रंगभुषाच्या साहित्यांची स्वाध्याय पुस्तीका तयार करणे	०५ गुण
क)	वार्षिक घटक चाचणी	०५ गुण

एम.पी.ए.भाग-१
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-२
प्रश्नपत्र-३
प्राचिन भारतीय रंगभूमीचा अभ्यास

पूर्णांक – १००
वेळ ४० मि. — बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २

घटक-१	**भारतीय वेषभूषेचा इतिहास, ध्वनी- प्रकाश योजनेचे मूलभूत तत्व-** अ) भरतमुनीच्या नाट्यशास्त्राचा अभ्यास ब) भारतीय प्राचीन नाट्यपरंपरांचा प्रवाह क) नाट्यशास्त्राचा उगम आणि विकास ड) प्राचीन भारतीय नाट्यशास्त्र परंपरा आणि कथा ई) वेद आणि नाट्यशास्त्र संबंध आणि संदर्भ	१६ गुण
घटक-२	**कला सौंदर्य चिंतन व भावनात्मक प्रतिक्रिया** अ) कला आणि सौंदर्य यांची परिभाषा ब) अभिनयाची परिभाषा तसेच विविध परिभाषांचा अभ्यास. क) कठपुतली खेळ, छायानाट्य, संहिता, सुत्रधार, नट, नटि, विदुषक यांचे कार्य आणि महत्व स्पष्ट करणे आणि परिभाषा लिहणे. ड) वैदर्भीय रंगभूमीचा अभ्यास आणि विदर्भातील आधुनिक नाट्य चळवळ ई) वैदर्भिय लोकरंगभूमी कला, परंपरा, आणि लोकनाट्यांचा अभ्यास १) खडी गंमत २) दंडार ३) डहाका	१६ गुण

घटक-३ **दशरुपकांचा अभ्यास** १६ गुण

अ) नाटक – प्रकरण - भाग

ब) प्रहसन, डिम, व्यायोग-

क) समवकार – विथी - अंक -ईहामृग

ड) दशरुपकांवर आधारित पुढील नाटकांचा अभ्यास १) मृच्छकटिकम् २) उरुभंगम्

घटक-४ **संस्कृत रंगभूमीचा इतिहास, परंपरा, स्वरुप -** १६ गुण

अ) संस्कृत नाटककारांचा परिचय आणि कार्य

ब) अश्वघोष, भास, कालिदास, शुद्रक, भवभूती, हर्ष या संस्कृत नाटककारांचे संस्कृत रंगभूमीवरील योगदान.

घटक-५ उपरोक्त चारही घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न (प्रत्येकी २ प्रश्न) १६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गूण

अ) विषयान्वये सेमिनारला उपस्थित राहणे १० गुण

ब) अभ्यासक्रम व सेमिनारवर आधारीत स्वाध्याय १० गुण

एम.पी.ए. भाग-१
सेमिस्टर-२
प्रश्नपत्र-४
अभिनय प्रकार आणि अभिनेत्याचे गुणधर्म

पूर्णांक – १००

वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **अभिनयाच्या विविध व्याख्या आणि अभिनेत्याचे गुण** १६ गुण

अ) उत्कृष्ठ अभिनयासाठी अभिनेत्याकडे कोणत्या गोष्टींची आवश्यकता आहे

ब) अभिनेत्याची तीन शस्त्रे - शरीर- चेहरा, आवाज आणि कल्पना शक्ती, सर्जनशिलता व कल्पनाशक्ती

क) अभिनयासाठी आवाज, संभाषण, आवाजाची पट्टी, आवाजाची जाडी, स्वरभेद.

ड) भाषा शुध्द उच्चारणासाठी अभ्यास, मराठी बाराखडी शब्द, संस्कृतचे अध्ययन, संगीत स्वर लिपी

घटक-२ **अभिनेत्याचे सामान्य तंत्र** १६ गुण

अ) रंगमंचावरील अभिनेत्याची जागा.

ब) रंगमंचावरील प्रवेश आणि निर्गमन

क) अभिनेता, एकाग्रता, निरिक्षण क्षमता, कल्पना शक्ती यांचे महत्व आणि संबंध अभिनय आणि अभिनय संहिता

ड) भरतमुनीचे- अभिनय प्रकार, आंगिक, वाचिक, सात्विक आणि आहार्य अभिनयांचा अभ्यास.

ई) सहज अभिनय, उक्स्फुर्तपणा, रंगमंच हालचाल, समतोल अभिनयातील ताल आणि लय

घटक-३ **रंगमंचीय भूगोल- विविध व्यायाम आणि खेळ** १६ गुण

अ) रंगभूमी- रंगमंच तत्वाचा अभ्यास

ब) सादरकर्ता, प्रेक्षक,दिग्दर्शक, रंगभूमी अवकाश जागा

क) रंगमंचीय दृश्य, वेषभुषा, प्रकाश आणि ध्वनी, तसेच संहिता संवाद यांचा अभ्यास

ड) योगा अभ्यास, प्राणायम, विविध आसनं. ओमकार महत्व

ई) नाट्यखेळ- बौध्दीक खेळ, भावनिक खेळ, सामुहिक खेळ, प्रकार.

घटक-४ **दृष्य आणि श्राव्य माध्यम-** १६ गुण

अ) मुकाभिनय- मुक अभिनयासाठी लागणाया रंगभुषा- वेषभुषा-आणि रंगमंचाचे महत्व

ब) मुक अभिनय (mime) ची परंपरा आणि पारंपारिक माईम प्रकार

क) रेडियो, फिल्म, टी.व्ही. आणि पारंपारिक रंगभूमीवरील अभिनय प्रणाली.

ड) लोकनाट्यातील अभिनय पध्दती , अभिनेत्याचा अभ्यास आणि गुणधर्म

घटक-५ उपरोक्त चार ही घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न (प्रत्येकी २ प्रश्न १६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गूण

अ) अभ्यासक्रमावर आधारीत पी.पी.टी. १० गुण

ब) अभ्यासक्रमावर आधारित पुस्तिका १० गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-३
प्रश्नपत्र-१
क्रियात्मक (Viva-Test)

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	नाट्याभिनय आणि चित्रपटातील अभिनय यातील फरक स्पष्ट करणे	१६ गुण
घटक-२	प्रश्नपत्र ३ मधील नाटके व नाटककार यांचे अध्ययन	१६ गुण
घटक-३	नाट्यखेळांचे सामाजिक स्थान तसेच वैदर्भिय नाटककार व त्यांचे नाटके प्रश्नपत्र ३ मधील घटक-३ वर आधारित.	१६ गुण
घटक-४	भारतीय रंगभूमीवरील दिग्दर्शकांचा परिचय	१६ गुण
घटक-५	प्रश्नपत्र -३ घटक-४ मधील नाटकांचा अभ्यास आणि प्रश्नावली	१६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ)	उपरोक्त घटकांवर आधारित अभ्यास पुस्तिका तयार करणे	१० गुण
ब)	प्रश्नपत्र-१ आणि प्रश्नपत्र-३ वर आधारित स्वाध्याय पुस्तिका तयार करणे	०५ गुण
क)	वार्षिक घटक चाचणी	०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-३
प्रश्नपत्र-२
मंच प्रदर्शन (State-Performance)

पूर्णांक – १००
वेळ १ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	नाटक आणि चित्रपट यातील अभिनय फरक प्रात्यक्षिकाद्वारे स्पष्ट करणे	१६ गुण
घटक-२	नाट्य छटा- एकपात्री - स्वगत आणि मुक अभिनय एकल प्रस्तुती	१६ गुण
घटक-३	प्रहसन-मुळनाट्य-उत्स्फूर्त एकांकिका यांची समुह प्रस्तूती.	१६ गुण
घटक-४	डोंबारी- मदारी-गारुडी खेळांची प्रस्तूती एकल किंवा समुह	१६ गुण
घटक-५	बरटॉल ब्रेख्तची नाट्य शैली आणि संत गाडगे बाबा यांच्या किर्तन शैलीतील साम्यभेद विषद करुन संत गाडगे बाबांचे किर्तन प्रस्तूत करणे.	१६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ)	प्रश्नपत्र-४ घटक-२ मधील नाटकांवर आधारित स्वाध्यय पुस्तिका तयार करणे	१० गुण
ब)	लोकगीत-लोकनृत्य-कविता यांची रंगमंचीय प्रस्तूती	०५ गुण
क)	वार्षिक घटक चाचणी	०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-३
प्रश्नपत्र-३
प्रायोगिक रंगभूमी आणि समकालीन रंगभूमी

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **प्रायोगिक रंगभूमी- समकालीन रंगभूमी-चित्रपट व नाटक** १६ गुण

अ) प्रायोगिक रंगभूमी आणि लोकरंगभूमीतील साम्यभेद समकालीन-व्यावसायीक मराठी रंगभूमीचा प्रवाह

ब) समकालीन रंगभूमीची मुलभूत तत्व, आणि कार्य तसेच परिभाषा

क) नाट्य निर्मिती आणि चित्रपट निर्मिती यातील साम्यभेद नाट्य संहिता लेखन व पथकथा लेखनामधील साम्यभेद

ड) नाट्यभिनय आणि चित्रपट अभिनय यातील मूलभूत फरक आणि सरावांचे अध्ययन

ई) नाट्यभिनय व चित्रपट अभिनयाचे तंत्र

घटक-२ **आधुनिक मराठी नाटककार आणि नाट्य प्रकारांचा अभ्यास** १६ गुण

अ) पौराणिक नाट्य प्रकाश अंतर्गत विषय-कथावस्तू आणि प्रस्तुती शैलीचा अभ्यास
नाटक- "कौंतेय" ले. वि.वा.शिरवाडकर

ब) मौर्यकालीन नाट्यप्रकारात दशरुपकांच महत्व- कथावस्तु आणि प्रस्तुती शैलीचा अभ्यास
दिर्घ एकांकिका – **कौमुदी महोत्सव ले.रामकुमार वर्मा**

क) सामाजिक नाट्य प्रकारातुन समाज जागृती होते. "विधान स्पष्ट करणे- पुढील नाटकाची कथावस्तू व व प्रस्तूती लिहणे नाटक- **"बॅरिस्टर" ले.जयवंत दळवी**

ड) आधुनिक मराठी नाटककारांचा अभ्यास नाट्य लेखन शैली, आणि सामाजिक दृष्टीकोन
१) पु.ल.देशपांडे २) वसंत कानेटकर ३) वि.वा.शिरवाडकर ४) विजय तेंडुलकर

ई) विविध कला- परस्पर संबंध - साम्यभेद
१) नाटक आणि चित्रकला २) नाटक आणि मुर्तीकला ३) नाटक आणि नृत्यकला ४)लोकसंगीत आणि शास्त्रीय संगीत

घटक-३ **नाटय् प्रस्तुती शैली- वैदर्भिय नाटकावर –नाटक व कार्य** १६ गुण

अ) १) शास्त्रीय शैली २) वास्तववादी शैली ३) निसर्गवादी शैली ४) महाकाव्यात्मक शैली

ब) कळसुत्री बाहुल्यांचे नाट्यखेळ, प्राचीनता व स्वरुप, छायानाट्य, इतिहास स्वरुप आणि परंपरा

क) खेळनाट्य प्रकारांचे सामान्य अध्ययन – १) डोंबारी खेळ २) मदारी खेळ ३) नंदी बैल खेळ ४)गारुडी खेळ

ड) वैदर्भिय आधुनिक नाटककार – नाटके व कार्याचा अभ्यास – १) श्रीपाद कृष्ण कोल्हटकर २) पुरुषोत्तम दारव्हेकर ३) नानासाहेब दिघेकर ४) महेश एलकुंचवार ५) विर वामनराव जोशी

ई) भारतीय सुप्रसिध्द दिग्दर्शक, कलावंत, रंगकर्मीचा परिचय –

१) इब्राहिम अल्काजी - माजी एन.एस.डी प्रमुख- दिग्दर्शक
२) विजया मेहता - मराठी, हिंदी, नाट्य दिग्दर्शका
३) पृथ्वीराज कपूर- हिंदी रंगभूमी सिनेमा – पृथ्वी थिएटर
४) सत्यदेव दुबे – जेष्ठ दिग्दर्शक, अभिनय शिक्षक
५) कवलम् नारायण पण्णीक्कर – जेष्ठ नाट्य दिग्दर्शक
६) डॉ.जब्बार पटेल- जेष्ठ सिने व नाट्य दिग्दर्शक

घटक-४ **नाट्यनिर्मिती आणि दिग्दर्शन दृष्टीकोणातून नाट्याभ्यास-** १६ गुण

अ) **"महानिर्वाण"** ले.सतिश आळेकर

ब) **"किरवंत"**ले.प्रेमानंद गज्वी

क) **"रायगडाला जेव्हा जाग येते"**ले. वसंत कानेटकर

ड) **"लोककथा ७८ "** ले.सतिश आळेकर

ई) नाट्यछटा,एकपात्री,स्वगत, प्रहसन, मुळनाट्य, एकांकीका, आणि नाटक यांचा परिचय – अध्ययन आणि रंगमंचीय प्रस्तूतीच्या दृष्टीकोनातून अभ्यास.

घटक-५ उपरोक्त चारही घटकांवर आधारीत बहूपर्यायी प्रश्न १६ गुण
(८ प्रश्नांना प्रत्येकी २ गुण)

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ) उपरोक्त घटकातील दिग्दर्शक आणि नाटकांवर आधारीत माहिती संकलन पुस्तिका तयार करणे १० गुण

ब) क्रियात्मक प्रश्न- उत्तर स्वाध्याय पुस्तिका तयार करणे ०५ गुण

क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-३
प्रश्नपत्र-४
भारतीय आणि प्रादेशिक रंगभूमीचा सैध्दांतिक अभ्यास

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **रंगभूमी स्थापत्य कलेचा इतिहास-** १६ गुण

अ) मराठी रंगभूमी - आधुनिक रंगभूमी

ब) ग्रिक रंगभूमी - शेक्सपियरन रंगभूमी

क) एलिझाबेदन रंगभूमी - रोमन रंगभूमी

ड) चतुरस्त्र - त्र्यस्त्र संस्कृत रंगमंचाचे अध्ययन

ई) एरिना- खुल्या आणि प्रोसीनियम रंगमंचाचे उपयोग आणि परिभाषा

घटक-२ **भारतीय रंगभूमीवरील प्रस्तूत नाटकांचा अभ्यास** १६ गुण

१) नाटक :- **"अंधायुग"** ले.धर्मविर भारती प्रस्तूती शैलीचा अभ्यास

२) नाटक :- **"आषाढ का एक दिन"** ले.मोहन राकेश दिग्दर्शन शैलीचा अभ्यास

३) नाटक:- **"वेटींग फॉर गोदो"** ले. सॅम्युअल बॅकेट अभिनय शैलीचा अभ्यास

४) नाटक :- **" पगला घोडा"** ले.बादल सरकार लेखन व रंगमंचीय तंत्राचा अभ्यास

५) नाटक :- **" इथे ओशाळला मृत्यू"** ले.वि.वा.शिरवाडकर

नेपथ्य- प्रकाश- संगीत- रंगभूषा – वेशभूषा चे अध्ययन

घटक-३ **भारतीय आणि पाश्चात्य रंगभूमीची सामान्य अध्ययन** १६ गुण

अ) स्टॅनॅसलावास्कि अभिनय प्रणालीचा अभ्यास

ब) बरटॉल ब्रेख्तची नाट्य प्रस्तूती आणि संत गाडगे बाबा यांच्या किर्तन शैली मधील संबंध

क) **"किर्तन हे प्रचार, प्रसार, जनजागृतीचे प्रभावी माध्यम आहे"** हे विधान संत गाडगे महाराजाच्या किर्तन शैलीद्वारे सिध्द करणे

ड) पाश्चात्य रंगभूमीवरील नाटकांचा अभ्यास –

१) नाटक:- "**राजा इडिपस' २)** नाटक:- **मॅकबेथ** आणि जापान मधील **'नो' व "काबुकी"** च्या प्रस्तूती शैलीचा अभ्यास.

अ) पाश्चात्य आधुनिक मराठी- संस्कृत रंगभूमीचा अभ्यास

ब) ग्रिक रंगभूमीचा उगम आणि विकास

क) एलिझाबेदन रंगभूमीचा उगम आणि विकास
ड) आधुनिक मराठी रंगभूमीचा उगम आणि विकास
इ) संस्कृत रंगभूमीचा उगम आणि विकास
ई) भारतीय आणि प्रादेशिक पारंपारिक लोक रंगभूमीची ओळख

घटक-४ **नाट्यनिर्मितीत प्रकाश आयोजनाचे - रंगभूषा- वेषभूषा- संगीत स्थान** १६ गुण

अ) नाट्यनिर्मितील प्रकाशाचे महत्व वाढविण्याया पूढील मुद्यांचे विश्लेषण –
१) प्रकाशाचे गुणधर्म २) प्रकाश साधनांची क्षमता ३) प्रकाश आयोजकाची निरीक्षण क्षमता आणि कल्पनाशक्ती ४) प्रकाशाचा प्रेक्षकांच्या मनावर होणारा परिणाम.

ब) दृष्यबंध व रंगमंचाचे भिन्न प्रकारांचा अभ्यास
१)एकक दृष्यबंध (नेपथ्य) २) अल्पतम दृष्यबंध ३) पुस्तक दृष्यबंध ४) पडदा दृष्यबंध ५)गगनिका दृष्यबंध ६) स्थायी दृष्यबंध ७) बहुस्थळी दृष्यबंध ८) प्रकाश दृष्यबंध
रंगमंचाचे प्रकार :- १) गॉज पडदा २) जॅकनाईक मंच ३) फिरता रंगमंच ४) सरकता रंगमंच ५)उद्‌गामी रंगमंच गॉज

क) वेशभुषा आयोजकाने नाट्यसंहितेचा अभ्यास करुन कोणती माहिती जमा केली पाहिजे याचे अध्ययन वेशभूषेत वस्त्रप्रावणाच्या पाच मूलभुत प्रकाराचा अभ्यास –
१) कमरेपासून खालच्या शरीर भागासाठी वस्त्र २) कमरेवर बांधावयाचे वस्त्र ३) आंतरवस्त्र ४) कमरेपासून खांद्यापर्यंतच्या शरीर भागाचे वस्त्र ५) शिरस्त्राण म्हणून वापरावयाचे वस्त्र

ड) रंगभूषेचे विविध प्रकारांचा अभ्यास १६ गुण
अ) १) रेषारुप रंगभूषा २) आभासी रंगभूषा३) त्रिपरिमित रंगभूषा
ब) आभासी रंगभूषेचे सोदाहरण स्पष्टीकरण
क) पात्राच्या वेषभुषेचा रंगभुषेवर दिसुन येणाया परिणामांचा अभ्यास
ड) रंगीत प्रकाशाच्या रंगभूषेवरील परीणामांचा अभ्यास.
ई) पार्श्वध्वनी परीणामाच्या विविध पध्दतीचा परिचय

घटक-५ उपरोक्त चारही घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न १६ गुण
(८ प्रश्न प्रत्येकी २ गुण)

क्रियात्मक अंतर्गत गुण
अ) उपरोक्त घटकातील दिग्दर्शक आणि नाटकांवर आधारीत माहिती संकलन पुस्तिका तयार करणे १० गुण
ब) क्रियात्मक प्रश्न- उत्तर स्वाध्याय पुस्तिका तयार करणे ०५ गुण
क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-४
प्रश्नपत्र-१
क्रियात्मक (Viva-Test)

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ नाट्य निर्मितीमध्ये दिग्दर्शकाचे महत्व, कार्य, जबाबदाया स्पष्ट करुन दिग्दर्शकांचे प्रकार विषद करणे १६ गुण
घटक-२ स्टॅनसलावास्कीचा अभिनय सिध्दांत स्पष्ट करणे वास्तव भूमिकेसाठीचे विविध व्यायाम सांगणे १६ गुण
घटक-३ स्थल- काल-ऋतू-भौगोलिक - सामाजिक- आर्थीक व इतर परिस्थीतींचा आणि नेपथ्यांचा संबंध दर्शविणे १६ गुण
घटक-४ तमाशातील प्रस्तुती घटकांचे विश्लेषण करुन लावणीचे प्रकार स्पष्ट करणे १६ गुण
घटक-५ महाराष्ट्रातील लोकवाद्यांचा परिचय, आणि कलेनुसार त्यांचा उपयोग १६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण
अ) प्रश्नपत्र-३ घटक-४ वर आधारित स्वाध्याय पुस्तिका तयार करणे १० गुण
ब) प्रश्नपत्र -३ घटक २ व ३ वर आधारित प्रश्न पुस्तिका तयार करणे ०५ गुण
क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-४
प्रश्नपत्र-२
मंच प्रदर्शन (Stage-Performance)

पूर्णांक – १००
वेळ १ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ वास्तव भूमिकेचे व्यायामांचे प्रात्यक्षिक १६ गुण
घटक-२ लावणीचे प्रकार विषद करुन -लावणी नृत्य आणि गायनाचे प्रदर्शन १६ गुण

घटक-३	लोकवाद्यांचा आणि लोकनृत्यांचा संबंध प्रात्यक्षिकांद्वारे स्पष्ट करणे	१६ गुण
घटक-४	सोंगाड्या पात्राचे रंगमंचीय प्रदर्शन	१६ गुण
घटक-५	तमाशातील गण आणि गौळण प्रकाराचे एकल किंवा समुह प्रदर्शन	१६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ)	लावणी नृत्यावर स्वाध्याय पुस्तिका तयार करणे	१० गुण
ब)	विभागा अंतर्गत प्रस्तुत झालेल्या एकांकिकेचे समिक्षण लिहणे	०५ गुण
क)	वार्षिक घटक चाचणी	०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-४
प्रश्नपत्र-३
समग्र रंगभूमीचा अभ्यास

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **नाटककार व दिग्दर्शक यांचा संबंध-**

अ) नाटककाराचे रंगभूमीवरील स्थान व कार्य १६ गुण
ब) दिग्दर्शकाची भूमिका आणि संहिता तसेच दिग्दर्शक आणि नाटककार यांचे संबंध
क) नाट्यनिर्मितीमध्ये दिग्दर्शक, तंत्रज्ञ यांचा परस्पर संबंध आणि कार्य व समन्वय
ड) नाट्य निर्मिती मध्ये कलावंत आणि प्रेक्षक यांचे संबंध – नाट्य प्रस्तूतीमध्ये या संबंधाचा पडणारा प्रभाव आणि फरक
ई) नाट्य संहिता निवड ते रंगमंचीय प्रस्तूती पर्यंत दिग्दर्शकाच्या जबाबदाया आणि
अभ्यास – १) नाट्य संहिता निवड २) नाटकातील पात्रांची निवड ३) नाट्य तालीम प्रक्रिया ४)रंगतंत्र-रंगभूषा, वेषभुषा, प्रकाश योजना,संगीत संयोजन ५) रंगीत तालीम पहिला प्रयोग - व्यवस्थापन

घटक-२ **अभिनयासाठी अभिनेत्याक़डे आवश्यक असणारे तंत्र** १६ गुण

अ) रंगमंचावर अभिनेत्याचे स्थान, तसेच आगमन आणि निर्गमनाचे तंत्र व प्रभाव
ब) अभिनेत्याचा अभ्यास -१) एकाग्रता २) कल्पना शक्ती ३) निरिक्षण क्षमता ४) अभिनय कला विस्तार
क) सहज अभिनयासाठी आवश्यक असणाया १) सुसंगतता २) रंगमंच हालचाल ३) संवादातील जोर ४)समतोल ५) अभिनयातील ताल आणि लय
ड) अभिनयातील रस, भाव, विभाव, समभाव आणि संचारी भावांचा अभ्यास
ई) भरतमूनीच्या नाट्यशास्त्राअंतर्गत नायक- नायिकांचे भेद- प्रकार व स्वरुप यांचे अध्ययन

घटक-३ **नेपथ्य आणि रंगतंत्राचे अध्ययन** १६ गुण

अ) रंगतंत्राचा उगम आणि विकास – परंपरा व स्वरुप- १) नेपथ्य २) रंगभुषा ३) वेषभुषा ४)प्रकाशयोजना ५) पार्श्वसंगीत
ब) नाट्यटि.व्ही आणि चित्रपट यातील साम्यभेद आणि रंगभुषा करण्याची प्रणाली
क) ग्रिन रुम अर्थात मेकअप रुमच्या निर्मिती मागील उद्दिष्ठे आणि उपयोगिता
ड) प्रकाश योजना आणि नेपथ्य, रंगभूषा,वेषभुषा यांचा संबंध- प्रकाश योजनेमधील रसनिप्पती आणि रसानुरुप रसांचे महत्व, त्यांचा रंगमंचीय दृष्यावर –प्रसंगावर पडणारा प्रभाव
ई) रंगमंचावरील रंगतंत्राचे महत्व- -कार्य- आणि उद्दिष्ठे (स्थल-काल- ऋतू-भौगोलिक -सामाजिक आर्थिक व इतर परिस्थितीचा अभ्यास)

घटक-४ **पारंपारिक लोकनाट्य आणि लोकनृत्यांचा अभ्यास** १६ गुण

अ) लोकरंगभूमी इतिहास स्वरुप आणि परंपरा
ब) भारतीय लोकरंग भूमीवरील पारंपारिक विनोदी पात्रांचा अभ्यास – १) तमाशा - सोंगाड्या २)भवाई - रंगला ३) जत्रा – विवेक ४) दशावतार- संकासूर
क) तमाशातील घटकांची परिभाषा व महत्व – १) गण २) गौळण ३) बतावणी ४) रंगबाजी ५)लावणी-मुजरा वग महाराष्ट्रातील कोणत्याही दोन वग नाट्यांची कथावस्तू आणि परिचय
ड) लोकरंगभूमीवरील लोकनाट्य प्रस्तूतिचे घटक- पात्रे वाद्य- आणि रंगभुषा वेषभुषेचा अभ्यास
१) महाराष्ट्र – दशावतार २) उत्तर प्रदेश- रामलिला ३) महाराष्ट्र –खडी गंमत ४)गुजरात - भवाई
ई) लावणी नृत्यांचे विविध प्रकार
अ) १) बैठी लावणी २) भेदक लावणी ३) आध्यात्म लावणी ४) विरहाची लावणी ५) फडाची लावणी यांचे विवेचन
ब) महाराष्ट्रातील आदिवासी लोकनृत्य परंपरा – १) गोंड २) कोलाम ३) कोरकू ४) भिल्ल ६) ठाकर ६) वारली ७) बंजारा

घटक-५ उपरोक्त चार ही घटकांवर आधारीत बहुपर्यायी प्रश्न (८ प्रश्न प्रत्येकी २ गुण) १६ गुण
क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ) रंगतंत्राचा उगम – विकास –परंपरा आणि स्वरुप – एक अध्ययन या विषयावर स्वाध्याय पुस्तिका तयार करणे १० गुण

ब) लावणी नृत्य आणि कथक नृत्यातील साम्यभेद – यावर पुस्तिका तयार करणे ०५ गुण

क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

सूचना :- (एम.पी.ए. – नाटक आणि रंगभूमी या अभ्यासक्रमाला प्रवेश घेतलेल्या विद्यार्थ्यांनी सेमिस्टर-४ भाग-२ चा परीक्षा फार्म भरते वेळी पुढील पैकी कोणतेही एक स्पेशलायझेशन चे नांव त्यावर नमुद करुन त्यानुसार आपला अभ्यासक्रम पूर्ण करावा. सेमिस्टरच्या सर्व विद्यार्थ्यांसाठी आणि निवडलेल्या प्रश्नपत्र -१, व ३ सारखेच असतील. प्रश्नपत्र ४ हा निवडलेल्या स्पेशलायझेशन अभ्यासक्रमानुसार असेल.)

विद्यार्थ्यांनी पुढील पैकी एका स्पेशलायझेशनची निवड करावी.

१) नाट्य निर्मिती आणि दिग्दर्शन- Drama- Production – Direction
२) अभिनय - रंगमंच – दुरदर्शन आणि सिनेमा – Acting –Theatre-T.V- and Film
३) रंगमंच नेपथ्य आणि तंत्र – Theatre – Stge- Craft and Technique
४) प्रादर्शिक लोककला – Performing Folk Arts

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-४
प्रश्नपत्र-४
निर्मिती आणि दिग्दर्शन (स्पेशलायझेन) Drama-Production-Direction

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **कलेतुन व्यक्तिमत्व विकास कसा होतो** १६ गुण
अ) सर्जनशिल नाट्य - सर्जनशिल दिग्दर्शक
ब) बालरंगभूमीचे सामान्य अध्ययन आणि सामान्य तत्व
क) दिग्दर्शकाचे विविध प्रकार आणि विश्लेषण
ड) दिग्दर्शक व नाट्यनिर्मिती संबंध – दिग्दर्शकाचे महत्व, कर्तव्य,उद्दिष्ठे आणि निर्मिती विषयी अभ्यास
ई) नाट्य शैली प्रकार आणि दिग्दर्शक यांचा संबंध – १) तालीम मास्तर, सुत्रधार - संगीत, रंगभूमी २)आधुनिक रंगभूमीवरील सर्जनशील दिग्दर्शकांचे स्थान व महत्व.

घटक-२ **निवडक रंगभूमीचे अध्ययन** १६ गुण
अ) १) पथनाट्य- रंगभूमी २) दलित रंगभूमी ३) सामुदायिक रंगभूमी ४) मंच रंगभूमी
ब) खालील वेगवेगळ्या विचार संस्थांचा अभ्यास- १) एपिक थिएटर २) बायोमॅकेनिक सिध्दांत ३)स्टॅनिस्लावास्की चा मेथड सिध्दांत ४) जॉर्जी ग्रोटोवस्की ५) टोटल थिएटर ६) थिएटर ऑफ क्रूआल्टे
क) दिग्दर्शकांचा प्रवाह - १६ गुण
१) भारतीय रंगभूमीवर कोणत्याही पाच दिग्दर्शकांचे कार्य
२) व्यावसायीक रंगभूमीवर कोणत्याही पाच दिग्दर्शकांचा परिचय
३) आधुनिक मराठी रंगभूमीवरील कोणत्याही पाच ज्येष्ठ दिग्दर्शकांचा अभ्यास
ड) आधुनिक मराठी रंगभूमीवरील कोणत्याही पाच ज्येष्ठ दिग्दर्शकांचा अभ्यास
ई) अमरावती मधील कोणत्याही पाच जेष्ठ दिग्दर्शकांचा परिचय

घटक-३ **स्थानिक रंगभूमीचा अभ्यास** - १६ गुण
अ) महाराष्ट्र राज्यनाट्य स्पर्धेमधील कोणत्याही नाटकांचे समिक्षण
ब) कामगार कल्याण मंडळ नाट्य महोत्सवातील कोणत्याही दोन नाटकांच्या प्रस्तूति शैलींचा अभ्यास
क) विद्यापीठ एम.पी.ए, विभागात प्रस्तुत एकांकिकांचे संक्षिप्त समिक्षण
ड) तांत्रीक आयोजनाशी संबंधित दिग्दर्शकांच्या नोंदीचा अभ्यास – १) दृष्यबंध (नेपथ्य) विषयी नोंद २) प्रकाश योजनेविषयी नोंद ३) वेषभूषा विषयक नोंद ४) रंगभूषा आणि पार्श्वसंगीत विषयी नोंद

घटक-४ **लेखी आणि प्रात्यक्षिक परीक्षा विषयक विवेचन**
अ) निर्मिती संहिता - उद्देश आणि महत्व
ब) अभिनय संहिता- उद्देश- स्वरुप आणि आवश्यकता
क) नाट्य संहिता - समाजाचा आरसा- प्रचार- प्रसार जागृती- शिक्षण विषयक मूलभूत गोष्टींचा सहभाग
ड) नाट्य प्रस्तूतीच्या मुल्यांचा अभ्यास – १) व्यावसायीक मूल्य २) प्रयोगिक मूल्य ३) समकालिन मूल्य ४)तांत्रीक मूल्य ५) प्रायोगिक मूल्य

अ) लघुशोध प्रबंधाची परिभाषा- विषय निवड आणि मांडणी
ब) प्रकल्प पुस्तिका (Project Book) व्याख्या, विषय निवड- मांडणी आणि मर्यादा
क) स्वाध्याय पुस्तिका आणि प्रश्न पुस्तिका यातील साम्यभेद

घटक-५ उपरोक्त चारही घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न १६ गुण
(८ प्रश्न प्रत्येकी २ गुण)

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ) नाट्य - दिग्दर्शन संबंधी विषयक लघुशोध प्रबंध – Dissertation १० गुण
ब) घेतलेल्या विषयाचे प्रकल्प पुस्तिका Project Book ०५ गुण
क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-४
प्रश्नपत्र-४
स्पेशलायझेशन पेपर- (Acting-Theatre-T.V.and Film) **अभिनय, रंगमंच,दुरदर्शन आणि सिनेमा**

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **अभिनेता – निर्मिती – तंत्र – यांचा संबंध** १६ गुण
अ) नाट्य निर्मिती प्रक्रिया आणि अभिनेता संबंधाचे विश्लेषण
ब) अभिनेत्याकडे असलेले सामान्य तंत्र - शरीर , आवाज,
क) भूमिकेचा अभ्यास- भूमिकेचे – विश्लेषण आणि भूमिकेचे अर्थघटन करणे
ड) अभिनय सिध्दांताचा अभ्यास- १) भरतमुनी २) स्टॅनिसलावास्की ३) बरटॉल ब्रेक्त ४)मेअर होल्ड ५) ग्रोटोवस्की
ई) रंगमंचीय विविध नाट्य शैलीतील अभिनय – १) लोकनाट्यातील अभिनय :- तमाशा दशावतार, भवाई, २) विविध नाट्य शैलीतील अभिनय :- सुखात्मिका, शोकात्मिका फार्स, ब्लॅक कॉमेडी, ॲबसर्ड, नृत्यनाट्य, संगीत नाट्य

घटक-२ **भारतीय रंगभूमिवरील अभिनेत्यांचा परिचय -** १६ गुण

अ) १) पृथ्वीराज कपूर २) परेश रावल ३) नसिरुद्दीन शहा ४) ओमपुरी ५) अमृता सुभाष ६)विजया मेहता
ब) मराठी रंगभूमीवरील अभिनेत्यांच्या अभिनयाचा अभ्यास- १) बालगंधर्व २) डॉ.काशीनाथ घाणेकर ३)डॉ.श्रीराम लागु ४) निळू फुले ५) प्रभाकर पणशीकर ६) सुलभा देशपांडे
क) नाट्य, काव्य, कादंबरी, रंगमंच संचालन, वृत्त निवेदन यांचा आणि आणि अभिनयाचा संबंध
ड) अभिनेता आणि रंगमंचीय हालचालींच्या संबंधाचा अभ्यास –
१) समांतर हालचाल २) लंब हालचाल ३) तिरपी हालचाल
२) नाटकात लेखकाला अभिप्रेत असलेल्या हालचाली
३) संवाद किंवा कृती प्रभावी करण्यासाठी हालचाल
४) सोयीसाठी – विरोधाभासासाठी – तालासाठी - लयसाठी आणि पात्रांची मानसिक अवस्था दाखविण्यासाठी केलेली हालचाल.

ई) रंगमंचीय व्यवहार (स्टेज बिझिनेस) –
१) नाट्य संहितेमध्ये अभिप्रेत असलेला मंच व्यवहार
२) संवाद किंवा कृती प्रभावी करण्यासाठी मंच व्यवहार
३) क्रिया – प्रतिक्रिया व्यक्त करण्यासाठी मंच व्यवहार
४) पात्राची मानसिक अवस्था दाखविण्यासाठी व्यवहार

घटक-३ **रंगभूमीवरील विविध पंथांचा अभ्यास -** १६ गुण

१) प्रतिनिधान मूलक अभिनय पंथ (स्कुल ऑफ रिप्रेझेन्टेशन)
२) वाचिक अभिनय पंथ (स्कुल ऑफ स्पीच)
३) मूकाभिनय – पंथ (स्कुल ऑफ माईम)
४) साचेबंद अभिनय पंथ ५) ग्रोटोवस्कीचा पवित्र अभिनय पंथ

घटक-४ **अभिनय मूल्य असलेल्या नाटकांचा अभ्यास-** १६ गुण
१) नाटक :- **"अश्रुंची झाली फुले"** ले.वसंत कानेटकर
२) नाटक :- **"सिंहासन"** ले.अरुण साधु
३) नाटक :- **"भटाला दिली ओसरी"** ले.बबन प्रभू
४) नाटक :- **"झुलवा"** ले.उत्तम बंडु तुपे

घटक-५ उपरोक्त चारही घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न १६ गुण
(८ प्रश्न प्रत्येकी २ गुण)

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ) एम.पी.ए. विभागीय महोत्सवा अंतर्गत प्रस्तूत एकांकिके मध्ये सादर केलेल्या भूमिकेची अभिनयांची संहिता तयार करणे १० गुण

ब) अभिनय विषयक प्रकल्प पुस्तिका Project Book तयार करणे ०५ गुण

क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-४
प्रश्नपत्र-४
स्पेशलायझेशन पेपर- Theatre-Stagecraft and Technique **रंगमंच नेपथ्य आणि तंत्र**

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **रंगमंचाच्या इतिहासात रंगतंत्राचे (स्टेजक्राप्टचे) स्थान--** १६ गुण

अ) रंगमंचीय रंगतंत्राचा उगम-विकास - आधुनिक प्रवाह
ब) गॉर्डन फ्रेगचा रंगतंत्र विषय अभ्यास आणि दृष्टीकोन
क) दृश्यबंध (सेटींग) दृष्यरचनेच्या कलेचा इतिहास
ड) शेक्सपियर आणि एलिझाबेदन कालीन रंगमंचाची रचना
ई) १९ व्या शतकारंभी पासून वर्तमानकाल पर्यंत दृश्यबंधाचा (सेंटीगचा)प्रवाह-कालखंड १९०१ ते १९८० पर्यंत

घटक-२ **नाट्य निर्मिती मध्ये दृष्यबंधाचे (सेटींगचे) महत्व व कार्य--** १६ गुण

अ) सुप्रसिध्द दृश्य आयोजक व दिग्दर्शक यांची दृष्यबंधा विषयक मतप्रणाली -१ १) गॉर्डन फ्रेग २)आडोल्क आप्पीया ३) ली सिमॉन्सन ४) रॉबर्ड एडमंड जोन्स

ब) दृष्यबंध आयोजनातील मुलभूत तत्वांचा अभ्यास – १) एकता (युनिटी) २) विविधता (व्हरायटी) ३) समतोल (बॅलन्स) ४) एकसुत्रता (हार्मनी)

क) दृष्यबंध आयोजक आणि त्याचा अन्य नाट्यकलाकारांशी संबंधाचा अभ्यास

ड) दृष्यबंध आयोजक आणि दिग्दर्शक यांची निर्मिती विषयी चर्चा
१) अभिनय क्षेत्र न नेपथ्याची मापे २) प्रेक्षकांच्या साईट लाईन ३) नाट्यगृहात उपलब्ध असलेली प्रकाश साधने ४) दृश्यबंध भूमी नकाशा ५) उद्गामी नकाशा ६) रेखाचित्रे दृश्यबंध आयोजन संबंधी इतर माहिती करुन घेणे.

ई) दृश्यबंध आयोजनात भूमी नकाशाचे कार्य – दृष्यबंध आयोजनात उद्गामी नकाशाचे उपयोग

घटक-३ **दृश्यबंध - रंग - रेषा -** १६ गुण

अ) दृश्यबंधा मध्ये रंग व रेषेचे महत्व

ब) रेषांचे प्रकार आणि उपयोग- १) लंब रेषा २) समांतर रेषा ३) तिरपी रेषा.

क) नाट्य निर्मितीची शैली आणि दृष्यबंध संबंध – १) निसर्गवाद- प्रकृतिवाद २) वास्तवाद ३) आभासवाद २) रीतीवाद ५) प्रतिकवाद ६) नाटकीय वाद ७) विधायवाद ८) रुपवाद

ड) रंगमंचीय वस्तुंचा त्यांच्या उपयोगानुसार प्रकार – १) दृष्यवस्तु (सीन प्रापर्टी) ४) देखाव्याच्या वस्तु (व्हिज्युअल प्रापर्टी) यांचे विश्लेषण

ई) नाट्य निर्मितीत प्रकाश आयोजनाचे महत्व व कार्य –

अ) प्रकाश आयोजनातील उद्दिष्टे – १) दृश्यमानता २) वास्तवाभास ३) रचनात्मक परिणाम ४) त्रिपरिमीत अभिव्यक्ती ५) मनोवैज्ञानिक परिणाम

ब) प्रकाश आयोजनात प्रकाशाचे गुणधर्मांचे विश्लेषण – १) तीव्रता २) रंग ३) प्रकाशाची विभागणी ४)प्रकाशाची दिशा ५) प्रकाशाची हालचाल ६) प्रकाशाचे परावर्तन ७) प्रकाशाचे शोषण.

क) सर्वसाधारण प्रकाश साधनांची माहिती – १) पूरदीप २) पार्श्वपुरदीप ३) विशेष पूरदीप
विशिष्ठ प्रकाश साधनांमाहिती – १) साधा पुंजदीप २) फ्रेनेल पुंजदीप ३) आरसी, पुंजदीप ४)भिंगरहित पुंजदीप ५) अभिनय क्षेत्रदीप ६) प्रक्षेपन दीप ७) अनुगामी पुंजीदीप ८) लुकलुकणारा दीप ९) कृष्णदीप १०) फोको अटॅचमेंट

घटक-४ **रंगमंचीय रंगभूषा - वेषभूषा आयोजन--** १६ गुण

अ) आभासी रंगभूषेची उदाहरणे स्पष्ट करणे –

ब) रंगभूषा करण्याची तसेच पुसण्याची पध्दतीचे विश्लेषण

क) भारतीय वेषभूषाच्या कालखंडाचे विश्लेषण – १) पूर्व वैदिक काळ २) उत्तर वैदिक काळ ३) बौध्द काळ ३) मौर्यकाळ ६) गुप्तकाळ ७) ब्रिटिश काळ ८) स्वातंत्र्योत्तर काळ

ड) दृश्यबंध शैली प्रधान नाटकांचा अभ्यास भारतीय स्तर –

१) नाटक – **"अंधायुग"** ले.धर्मवीर भारती

२) नाटक – **"सुरज के पहले किरण से अंतीम किरण तक"** ले.मोहन राकेश

ई) प्रादेशिक स्तरावरील दृष्यबंध शैली प्रधान नाटकांचा अभ्यास -

१) नाटक – **"शांतता कोर्ट चालु आहे"** ले.विजय तेंडुलकर

२) नाटक – **"तो मी नव्हेच"** ले.प्र.के. अत्रे

घटक-५ उपरोक्त चारही घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न १६ गुण
(८ प्रश्न प्रत्येकी २ गुण)

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ) विभागात प्रस्तुत कोणत्याही एका नाट्य प्रस्तुतिचे स्केल मॉडेल तयार करणे १० गुण

ब) प्रकाश रंगभूषा- वेषभुषा यावर प्रकल्प पुस्तिका Project Book तयार करणे ०५ गुण

क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

एम.पी.ए. भाग-२
नाट्य आणि रंगभूमी
सेमिस्टर-४
प्रश्नपत्र-४
स्पेशलायझेशन पेपर- प्रादर्शिक लोककला (Performing Folk Arts)

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१ **लोकरंगभूमी आणि भारतीय नाट्य परंपरा**-- १६ गुण

अ) वैदिक कर्मकांडातील नाट्याचा अभ्यास

ब) बौध्दकालीन रंगभूमीचे स्वरुप

क) रामायण - महाभारत कालीन रंगभूमीचा अभ्यास

ड) उपरोक्त तिन मुद्यांचे विवेचना वरुन स्पष्टता मांडणे

ई) नटांच्या चारित्र्य विषयी डॉ. फत्तेसींग यांच्या मताचे स्पष्टीकरण

घटक-२ **पारंपारिक रुढीतील आणि विधीतील लोकरंगाविष्कार** - १६ गुण

अ) लोकपरंपरेतील नाट्यांचा अभ्यास १) पाऊस मागण्याची नाट्यपूर्ण रुढी २) गोकणगुंड्याचे थरारानाट्य ३) शिव्यांचा युध्दाविधी ४) नथुराम चे लग्न नाट्य ५) रुईच्या झाडाशी लग्न नाट्य ४) उत्तर क्रियेतील मंत्राग्नीची नक्कल

ब) **पारंपारिक रुढी विंधीच्या वर्गीकरणाचा अभ्यास** – १) यातुक्रियात्मक रुढी व विधी २) प्रतीकात्मक रुढी व विधी ३) अवशेष रुप विधी ४) ऐतिहासिक घटितांचे स्मरण ५) अशुभ निवारणासाठी प्रचलित असलेले विधी ६) मनोरंजनात्मक नाट्यरुप रुढी ७) उद्‌बोधनात्मक कार्याचे विधी

क) **आदिवासी नृत्य – नाट्ये परंपरांचा अभ्यास** – १) आदिवासींच्या नृत्य - संगीताच्या उगमाविषयी विवेचन २)आदिवासींच्या रंगभूमीचे स्वरुप ३) आदीवासींचे निवडक पारंपारिक लोकनृत्यांचे स्पष्टीकरणःभवाडा नृत्य, आंधाचे दंडार, गोंडी दंडार, कोलाम दंडार, घुसडी नृत्य. ४) रंगभूमीवरील एकुण नाट्यमय अविष्काराची लक्षणे- ५) दशावताराचे नाट्य- सूत्रधार विदुषक, देवताची सोंगे रंगपीठ, मुखवंट्यांचा पेटारा, अभिनय, रंगभूषा वेषभुषा या घटकांचा अभ्यास

ड) **महाराष्ट्रातील ललीत व भारुडे यांची परंपरा –** १) महाराष्ट्रातील ललीतकला प्रकाराचे विवेचन २) काला आणि ललीत, किर्तन आणि ललीत साम्यभेद ३) ललीताचे चार प्रकार विषद करणे ४) भारुडांची परिभाषा आणि प्रकार ५) भारुडाचे नेपथ्य, नृत्याचे स्वरुप, संवाद, संपादणी रंजनप्रधानता आणि प्रसार माध्यम या मुद्यांवर चर्चा

ई) **लोकरंगभूमीवरील शाहिरी परंपरा व स्वरुप –** १) गोधळ विधी नाट्यातील शाहिरी परंपरा व स्वरुप २)तमाशा कला प्रकारातील शाहिराची भूमिका व कर्तव्य ३) संत तुकडोजी महाराज यांची शाहिरी परंपरा आणि खंजेरी वादनाचे स्वरुप ४) जेष्ठ लोककलावंत शाहिर पट्टेबापुराव , होनाजी बाळा राम जोशी, अनंत फंदी, विठाबाई नारायणगांवकर, अण्णाभाऊ साठे, सुलोचना, पवळा हिवरगांवकर यांचा परिचय.

५)प्रसिध्द वगनाट्यांचा अभ्यास – १) **"विच्छा माझी पुरी करा"** ले. वसंत सबनिस २) **"कथा अकलेच्या कांद्याची"** ले.शंकर पाटील ३) **"गाढवाचं लग्न"** ले.हरीभाऊ वडगावंकर ४) शाहिर अमर शेख , शाहिर साबळे, शाहिर विठ्ठल उमप शाहिर दादा कोडंके यांचे लोकरंगभूमीवरील योगदान

घटक-३ **विधि नाट्य प्रकारांची माहिती. –** १) गोधंळाची परिभाषा, प्रकार - रेणूराई- गोंधळी कदमराई साम्यभेद १६ गुण

१) जागरण विधी नाट्याची परंपरा व स्वरुप ३) मादळ या विधीनाट्याचे स्वरुप ४) सांप्रदायिक किर्तन आणि नारदीय किर्तनातील साम्यभेद

घटक-४ **महाराष्ट्रातील लोकनृत्य- एकल व सामुहिक** – १) महाराष्ट्रातील बहुरुपी २) पोतराज ३) वासुदेव १६ गुण
३) स्मशान जोगी पुढील लोकनृत्याचे स्वरुप – परंपरा विषद करणे
१) विधीनृत्य - वाघ्या - मुरळी २) धनगरी – गजानृत्य ३) कोळी-कोळी नृत्य ४) बंजारा- वांझना लेंगी

घटक-५ उपरोक्त चारही घटकांवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न १६ गुण
(८ प्रश्न प्रत्येकी २ गुण)

क्रियात्मक अंतर्गत गुण

अ) विभागात प्रस्तुत कोणत्याही एका नाट्य प्रस्तुतीचे स्केल मॉडेल तयार करणे १० गुण

ब) प्रकाश रंगभूषा- वेषभूषा यावर प्रकल्प पुस्तिका Project Book तयार करणे ०५ गुण

क) वार्षिक घटक चाचणी ०५ गुण

XXXXXX

MPA in Drama & Theatre
नाट्यकला अभ्यासक्रमासाठी ग्रंथसूची

१)	भारतीय रंगमंच	-	आद्य रंगाचार्य
२)	मराठी रंगभूमीचा इतिहास	-	श्री ना.बनहट्टी
३)	नाट्यनिर्मिती	-	यशवंत केळकर
४)	भरतमुनीचे नाट्यशास्त्र	-	गोदावरी केतकर
५)	नाट्यप्रयोग विज्ञान	-	अ.म.जोशी
६)	संस्कृत नाट्यसृष्टी	-	गो.क.भट
७)	मराठी नाटक आणि रंगभूमी	-	डॉ.वि.भा.देशपांडे
८)	ग्रीक आणि रोमन रंगभूमी	-	कृ.रा.सावंत
९)	पौर्वात्य रंगभूमी	-	प्रा.माणिक कानेड
१०)	पाश्चात्य रंगभूमी	-	प्रा.माणिक कानेड
११)	Traditional Indian Theatre	-	Kapila Vatsayan
१२)	रंगबाजी	-	डॉ.रुस्तुम अचलखांब
१३)	लोकरंगभूमी	-	डॉ.प्रभाकर मांडे
१४)	भरतमूनीचे नाट्यशास्त्र	-	गोदावरी केतकर
१५)	आवाज आणि संवाद	-	डॉ.श्रीराम लागु
१६)	किमयागार कलाकार	-	डॉ.विनोद इंदुरकर
१७)	कलानगरीतील वळणवाटा	-	प्रा.कमलाकर सोनटक्के
१८)	पाश्चात्य सौंदर्यशास्त्र	-	डॉ.विनोद इंदुरकर
१९)	घासीराम कोतवाल	-	विजय तेंडुलकर
२०)	नाट्यदर्शन	-	डॉ.पराग घोंगे
२१)	अभिनय चिंतन	-	डॉ.पराग घोंगे
२२)	रंगदर्शन	-	नेमिचंद जैन
२३)	पौर्वात्य आणि पाश्चात्य रंगभूमी	-	डॉ.रुस्तुम अचलखांब
२४)	अभिनयशास्त्र	-	डॉ.रुस्तुम अचलखांब
२५)	अभिनय साधना	-	डॉ.जयंत शेवतीकर
२६)	खडीगंमत- तमाशा रंजनप्रधान लोकनाट्य	-	डॉ.मनोज दे. उज्जैनकर
२७)	गुगल इंटरनेट सर्च इंजिन	-	
२८)	Stage Scenery and Lighting	-	Samual Seldon
२९)	Stage Lighting Samual seldom		
३०)	Theatrical Set Designing	-	Davis Welcar
३१)	Improvisation for Theatre	-	Spolin Pitman
३२)	Voice and Speech	-	Creta Colson
३३)	An Actor Prepare	-	Stanislavsky
३४)	Crating a role	-	Stanislavsky
३५)	Action Stage	-	Failo Oliver

लोककला अभ्यासग्रंथ

१) Tradition of Indian Folk Dance – Dr.Kapila Vatsayan
२) लोकसाहित्याची रुपरेखा – दुर्गा भागवत, वरदा प्रकाशन
३) लोकनागर रंगभूमी – डॉ.तारा भवाळकर
४) लोकसाहित्य वाड्.मय प्रवाह – डॉ.तारा भवाळकर
५) लोकपरंपरा आणि स्त्री प्रतिभा -डॉ.तारा भवाळकर
६) यक्षगान आणि मराठी नाट्य परंपरा – डॉ.तारा भवाळकर
७) लोकरंगभूमी - डॉ.प्रभाकर मांडे, गोदावरी प्रकाशन.औरंगाबाद प्र.आ.१९९६
८) मराठी तमाशा - उगम आणि वाटचाल पंढरीनाथ कांबळे – प्र.आ.पुणे १९९५
९) लोकनाट्य उद्गम आणि विकास – पु.मा.काळभूत, विजय प्र.नागपूर,प्र.आ.१९९७
१०) चाळ माझ्या पायात – डॉ.प्रकाश खांडगे, लोकवाड.मयगृह प्रभादेवी मुंबई
११) चाळ माझ्या पायात – डॉ.प्रकाश खांडगे, लोकवाड.मयगृह प्रभादेवी मुंबई
१२) खंडोबाच जागरण- डॉ.प्रकाश खांडगे लोकवाड्.मयगृह प्रकाशक, प्रकाश विश्वासराव प्रभादेवी २०१०
१३) तमाशा रांगडा खेळ – डॉ.गणेश चंदनशिवे, डिंपल प्रकाशन, मुंबई २०१७
१४) तमाशाचे अंतरंग – डॉ.सुदाम जाधव प्र.आ.सुलभा प्रकाशन औरंगाबाद ऑगष्ट, १९८२
१५) लोकसंस्कृतीचे उपासक – डॉ.रा.चि.ढेरे, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे १९९६
१६) लोकसंस्कृतीचे क्षितीजे- डॉ.रा.चि.ढेरे, विश्वकर्मा साहित्यालय, पुणे १९७९
१७) भारतीय रंगभूमीच्या शोधात- डॉ.रा.चि.ढेरे, पद्मगंधा प्र.पुणे. १९९६
१८) मराठी लावणी- मधुकर वा.धोंड - पिंपळापुरे कंपनी पब्लिशर महाल नागपुर, १९९७
१९) खडीगंमत वैदर्भीय लोकलेणे – डॉ.हरिश्चंद बोरकर, तारा प्रकाशन, साकोली, भंडारा.
२०) लोकरंगकला आणि नागर रंगभूमी- डॉ.प्रभाकर मांडे, प्र.आ.सविता प्रकाशन, औरंगाबाद जानेवारी १९८९
२१) लोकसाहित्याचा अंतःप्रवाह – डॉ.प्रभाकर मांडे, गादावरी प्र.औरंगाबाद प्र.आ.१९९७

२२) खडीगंमत – हिरामन लांजे, दक्षिण मध्य सांस्कतिक केंद्र नागपूर प्रकाशित २००७
२३) महाराष्ट्राची लोकनृत्य नाट्यधारा- हिरामन लांजे, विवेक प्र.नागपूर,२००१
२४) मराठीचे लोकनाट्य- तमाशा कला आणि साहित्य, नामदेव व्हटकर, यषश्री प्रकाशन, कोल्हापूर.
२५) पारंपारिक मराठी तमाशा आणि आधुनिक नाट्य- डॉ.विश्वनाथ शिंदे प्रतिमा प्र.पुणे
२६) खडीगंमत वैदर्भिय लोकनाट्य - प्रा.डॉ.मनोज दे.उज्जैनकर लोकवाड्.मयगृह प्रभादेवी मुंबई
२७) खडीगंमत आणि तमाशा लोकनाट्य तुलनात्मक शोध अभ्यास, पीच.डी. शोधप्रबंध डॉ.मनोज दे.उज्जैनकर
२८) रंगबाजी – डॉ.रुस्तुम अचलखांब सुगावा प्र.पुणे २००६
२९) लोकरहाटीच्या वाटे – डॉ.गंगाधर मोरजे
३०) तमाशा रुप आणि परंपरा – डॉ.मंगेश बनसोड, अवे मरिया पब्लिकेशन मुंबई २००२
३१) लोकनाट्याची परंपरा – वि.कृ.जोशी, ठोकळ प्रकाशन, पुणे प्र.आवृत्ती २८ फेब्रुवारी, १९६१
३२) लोकनागर रंगभूमी- तारा भवाळकर
३३) भारतीय नाट्यप्रयोग विज्ञान - अ.म.जोशी स्नेहवर्धन प्रकाशन द्वि.आ.१९९९
३४) मराठी रंगभूमीचे जडण-घडण - लक्ष्मण मा.जाधव, प्रकाशन साहित्य संशोधन मंडळ, इंदूर
३५) लोकधर्मी नाट्याची जडण-घडण- श्री शरद व्यवहारे
३६) मौखिकता आणि लोकसाहित्य , साहित्य – डॉ.मधुकर वाकोडे, अकादमी न्यु दिल्ली प्र.आ.२००१
३७) लोकप्रतिमा आणि लोकतत्वे - डॉ.मधुकर वाकोडे, लोकवाड्.मयगृह, मुंबई
३८) झाडीपट्टी रंगभूमी – धनंजय नाकाडे धनंजय प्रकाशन, वडसा, १९९२
३९) नाटक लोक आणि लौकिक- श्री प्रकाश मेदनकर, कल्पना प्रकाशन नांदेड २००१
४०) लोकगंगा - महाराष्ट्राच्या लोककला आणि लोकनृत्ये, सदानंद राणे, डिंपल प्रकाशन, मुंबई

XXXXX

NOTIFICATION

No. 06 /2022 Date : 10/1/ 2022

Subject : Implementation of Syllabi of Master of Performing Arts Dance (Kathak) (Two Year Four Semesters Degree Course) (Credit & Grade System) in the Faculty of Inter-disciplinary Studies from the session 2021-2022 Onwards.

It is notified for general information of all concerned that, the authorities of the University have accepted & approved Semester and Credit & Grade System syllabi of Master of Performing Arts Dance (Kathak) Semester-I to Semester – IV mentioned in column No.2 and which is to be implemented stagewise from the academic session 2021-2022 onwards, with appendix-A as shown in column No.3 of the following table.

TABLE

Sr.No.	Course / Subjects	Appendix of the New Syllabus
1	2	3.
1.	M. P. A. Dance (Kathak) Semester-I to IV	The Syllabus prescribed for the M.P.A. Dance (Kathak) which is appended herewith as Appendix-A

Sd/-
Registrar
Sant Gadge Baba Amravati University.

Appendix-A

एम.पी.ए. सेमिस्टर-१
नृत्य (कथक)
प्रात्यक्षिक - मौखिक (Viva)
(नृत्याचे क्रियात्मक शास्त्र व प्रयोग)
प्रश्नपत्र-१

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	कथकचा संपूर्ण वस्तुक्रम सादर करणे. (ताल,रुपक, झपताल, एकताल) (श्लोक, उठान, थाट, आमद, तोडे, तुकडे, चक्रदार परन, चक्रदार तोडा, कवित्त ततकार, तिहाई.)	४० गुण
घटक-२	गतनिकास- त्रिताल किंवा अन्य तालात विविध गतनिकास सादर करणे	१० गुण
घटक-३	ताल त्रितालात गतभाव सादर करणे (माखन चोरी, पनीहीरी किंवा अन्य प्रसंगावर आधारित	१० गुण
घटक-४	अभ्यासक्रमातील तालावर आधारित तराना, सरगम, त्रिवट, यावर नृत्य प्रस्तुती करणे	१० गुण
घटक-५	भाव प्रदर्शन अंतर्गत - भजन, होरी, इत्यादी प्रकारावर इत्यादी गीत प्रकारावर भाव प्रस्तुत करणे.	१० गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गूण

१) अभिनयात सादर केलेल्या नृत्य प्रकारातील विविध संज्ञाची माहिती सांगणे १० गुण
२) प्रात्यक्षिक वही तयार करणे १० गुण

प्रश्नपत्र – २
रंगमंच प्रस्तुती - (State Performance)

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक -१	अभ्यासक्रमातील तालावर रंगमंच प्रस्तुती, वेशभूषा रंगभूषा, वाद्य संगतीसह कथक नृत्यातील नृत्त व नृत्य प्रस्तुती आमत्रित प्रेषकांसमोर सादर करणे (मंच प्रस्तुती करीता वेळ ३० मिनीटे ताल निवडीचे स्वातंत्र्य)	४० गुण
घटक-२	अभ्यासक्रमातील तालांची माहिती देणे	१० गुण
घटक-३	अभ्यासक्रमातील तालात पढंत करण्याची क्षमता (लयकारी,तोडे,परन इत्यादी)	१० गुण
घटक-४	कथक नृत्यात साथ संगतीचे वाद्यांची माहिती व ओळख	१० गुण
घटक-५	स्वपरीचय व गुरुंचा परिचय तसेच वाद्य संगीतकारांची ओळख	१० गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गूण

१) प्रात्यक्षिक सादरीकरणातील विविध प्रस्तुतीकरणाची सैंध्दातिक माहिती	१० गुण
२) हार्मोनियम किंवा तालवाद्य वाजविण्याची क्षमता	१० गुण

एम.पी.ए. सेमिस्टर-१
नृत्य (कथक)
(कथक नृत्याचा सांस्कृतिक विकास)
प्रश्नपत्र-३

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	कथक नृत्याचा सांस्कृतिक विकास १) उपसना पर्व (मंदीर परंपरा) २) सामंती पर्व (दरबार परंपरा) ३)संस्कृती पर्व (आधुनिक)	१६ गुण
घटक-२	अ) कथक नृत्याचा भाव सौंदर्य :- ठुमरी, गतभाव, भजन,गीत. ब) शास्त्रीय नृत्याचा विदर्भ प्रांतातील क्रमीक विकास व स्थानिक गुरुंचे या विषयातील योगदान व कार्य	१६ गुण
घटक-३	अ) कथक नृत्यामध्ये तत्कार, लग्गी, लडी, बोलबांट, लयबांट ची माहिती. ब) तीन ताल मधील बोलबांट, लयबांट, लिपीबध्द करा	१६ गुण
घटक-४	अ) लीपीबध्द करा :- तोडे, चक्रदार तोडे, परन, चक्रदार परन, (तालः- झपताल,रुपक, एकताल) ब) लीपीबध्द करा :- ताल त्रिताल मध्ये कवित्त, तिहाई. चक्रदार परण, चक्रदार तिहाई	१६ गुण
घटक-५	वरील अभ्यासक्रमावर आधारीत वस्तुनिष्ठ प्रश्न	१६ गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गूण

३) अभ्यासक्रमावर आधारित प्रकल्प	१० गुण
४) अभ्यासक्रमावर आधारित असाइनमेंन्ट	१० गुण

एम.पी.ए. सेमिस्टर-१
(कथक नृत्याचा सांस्कृतिक विकास व शास्त्र)
प्रश्नपत्र-४

पूर्णांक – १००
वेळ ३ तास. बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक-१	अ) भारतीय शास्त्रीय नृत्याचा इतिहास १) प्रागैतीहासीक २) प्राचीन ३) मध्यकालीन ४) आधुनिक ब) तंत्र, वेशभूषा, संगीत, गुरु, अग्रदूत च्या अनुषंगाने शास्त्रीय नृत्याचा क्रमिक विकास (कथक, ओडीसी, भरतनाट्यम्, मणिपूरी, माहीनीअट्टम,कुचीपूडी, कथकली, सत्रीय)	१६ गुण
घटक-२	खालील ग्रंथाचे विवेचनात्मक अध्ययन १) नाट्यशास्त्र २) अभीनय दर्पन ३) संगीत रत्नाकर ४) भरतार्णव	१६ गुण

घटक-३	हिंदूस्थानी व कर्नाटक संगीत पध्दतीतील प्रमुख तालांची माहिती व त्यांचे तुलनात्मक अध्ययन	१६ गुण
घटक-४	शास्त्रीय नृत्यातील कलाकार व त्यांचे जिवन चरीत्र १) बिंदादीन महाराज २) शंभू महाराज ३) कालका प्रसाद ४) अच्छन महाराज ५) सीतारा देवी ६) लच्छू महाराज ७) सुंदर प्रसाद ८) नारायण प्रसाद १) कुंदनलाल गंगाणी १०) कुमूदिनी लाखीचा	१६ गुण
घटक-५	वरील अभ्यासक्रमावर आधारीत वस्तुनिष्ठ प्रश्न	१६ गुण
क्रियात्मक अंतर्गत गूण		
	१) अभ्यासक्रमावर आधारित प्रकल्प	१० गुण
	२) अभ्यासक्रमावर आधारित असाइनमेंन्ट	१० गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर – २

नृत्य (कथक)

प्रात्यक्षिक - मौखिक

प्रश्नपत्र - १

नृत्याचे क्रियात्मक शास्त्र व प्रयोग

वेळ - १ तास **पूर्णांक :- १००**

बाह्य मूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक १ - कथक नृत्याचा संपूर्ण वस्तूक्रम सादर करणे **४० गुण**

ताल- (रुद्रताल - ११ मात्रा . रासताल - १३ मात्रा, छोटी सवारी - १५ मात्रा , शिखर ताल - १७ मात्रा)

वस्तूक्रम- (१लोक, ठाठ , उठान, आमद, तोडे , तुकडे , चक्करदार परण. चक्करदार तोडे , कवित , तत्कार, तिहाई)

घटक २ - **१० गुण**

अ] गतनिकास - ताल झपताल, रूपक मध्ये विविध गतनिकास सादर करणे.

ब] उपरोक्त तालामध्ये लग्गी लड़ी चलन चा विस्तार

घटक ३ - **१० गुण**

अ] ताल त्रितालात गतभाव - द्रौपदीवस्त्र हरण , सत्यवान सावित्री , आधुनिक कथा

ब] परीक्षकांनी दिलेल्या मुखड्या वर लगेच तिहाई बनवणे .

घटक ४ - **१० गुण**

अभ्यासक्रमातील तालांवर आधारित - तराना, सरगम, त्रिवट, चतुरंग

रुद्रताल - ११ मात्रा . रासताल - १३ मात्रा, छोटी सवारी - १५ मात्रा , शिखर ताल - १७ मात्रा) तराना, सरगम, त्रिवट, चतुरंग

घटक - ५ - **१० गुण**

भाव प्रदर्शन -

अ]नायक नायिका भेद वर आधारित बंदिश -

नायक - धीरोद्धत , धीरप्रशांत, उत्तम, अनुकूल

नायिका - कलहन्तरिता विप्रलब्धा , प्रोषितपतिका, अभिसारिका

ब] भजन- मीरा , तुलसीदास, सूरदास अन्य कवींचे भजन, गीत वर अभिनय

अंतर्गत गुण - I] अभिनयात सादर केलेले प्रसंग कथारूपात सांगणे - १० गुण

II] प्रात्यक्षिक वही - ०५ गुण

III] वार्षिक घटक चाचणी - ०५ गुण

एम. पी. ए. सेमिस्टर – २

नृत्य (कथक)

प्रश्नपत्र - २

रंगमंच प्रस्तुती

वेळ - ४० मी.

पूर्णांक - १००
बाह्यमूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन – २०

घटक - १ अभ्यासक्रमातील तालांवर रंगमंच प्रस्तुती - वेशभूषा , रंगभूषा , वाद्य संगती यासह कथक नृत्यातील नृत्त व नृत्य प्रस्तुती आमंत्रित प्रक्षकांसमोर सादर करणे.

(मंच प्रस्तुतीकरिता वेळ - ३० मी.)	**४० गुण**
घटक - २ अभ्यासक्रमातील तालाची माहिती देणे (एकगुण,दुगून, तिगून,चौगुन सहित)	**१० गुण**
घटक - ३ अभ्यासक्रमातील तालात दमदार पढंत आवश्यक (लयकारी, तोडे,परण इत्यादी)	**१० गुण**
घटक - ४ अभ्यासक्रमातील पारिभाषिक शब्दांची माहिती व प्रयोग स्पष्ट करणे	**१० गुण**
घटक - ५ भावप्रदर्शन मध्ये विशेषतः ठुमरी प्रस्तुत करणे .	**१० गुण**
क्रियात्मक अंतर्गत गुण –	
अ] प्रात्यक्षिक सादरीकरणातील भजन/गीत/ठुमरी गायन करण्याची क्षमता .	**१० गुण**
ब] हार्मोनियम वर अभ्यासक्रमातील तालांचा लहरा वाजवण्याची क्षमता .	**१० गुण**

एम.पी.ए. - सेमिस्टर – २

नृत्य (कथक)

सैद्धांतिक

प्रश्नपत्र - ३

कथक नृत्यातील सौंदर्य शास्त्र व प्रस्तुतीकरण

वेळ - ३ तास

पूर्णांक :- १००
बाह्य मूल्यांकन - ८०
अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक १ - कथक नृत्याचे सौंदर्य शास्त्रीय सिद्धांत **१६ गुण**

I] लय- ताल

II] लास्य - तांडव

III] सौष्ठव चा भाव

IV] आकृती बंध

घटक २ - **१६ गुण**

अ] कथक नृत्याचे प्रस्तुतीकरण

I] पौराणिक काळ

II] मध्य काळ

III] आधुनिक काळ

IV] तकनिकीकरणाचा कथक नृत्यावर प्रभाव

ब] कथक नृत्य प्रस्तुतीकरण करताना संगीत कलाकारांची भूमिका, आवश्यकता व महत्त्व .

घटक ३- ताल - लिपिबद्ध १६ गुण

I] तोडे , तुकडे . चक्करदार. परण , कवित, तिहाई

(ताल- रुद्रताल - ११ मात्रा . रासताल - १३ मात्रा, छोटी सवारी - १५ मात्रा , शिखर ताल - १७ मात्रा)

II] झपताल, तीनताल, रूपक तालांची १/२. ३/४ . ५/४, ३/२ लयीमध्ये लिपिबद्ध करणे

घटक - ४ - १६ गुण

निम्नलिखित संज्ञाची विस्तारपूर्वक परिभाषा (उदाहरण आवश्यक)

स्तुती , आमद, सलामी, स्त्री ठाठ, पुरुषी ठाठ, , हाव - भाव , तत्कार मध्ये (रेला, पलटा , बांट, लडी) , प्रिमलू, फर्माईशी चक्करदार , ठुमरी , त्रिवट, चतुरंग , अष्टपदी

घटक ५ - वरील अभ्यासक्रमावर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न १६ गुण

अंतर्गत गुण - I] अभ्यासक्रमावर आधारित प्रकल्प - १० गुण

II] अभ्यासक्रमावर आधारित असाइनमेन्ट - १० गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर - २

नृत्य (कथक)

सैद्धांतिक

प्रश्नपत्र - ४

भारतीय शास्त्रीय नृत्याचा शैक्षणिक विकास व त्याचे विविध पैलू

वेळ - ३ तास पूर्णांक :- १००

बाह्य मूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक १ - भारताचे प्रमुख गुरु, अभिनायकर्ता व शास्त्रीय नृत्य संस्थांचे अध्ययन १६ गुण

I] कथक केंद्र - नवी दिल्ली

II] कलाक्षेत्र - चेन्नई

III] सृजन - भुवनेश्वर , कटक

IV] पंडित उदय शंकर

V] मॅडम मेनका

VI] कवी वल्लथोल

VII] गुरु रवींद्रनाथ टैगोर

घटक २ - १६ गुण

अ] भारतीय शास्त्रीय नृत्याचे संस्थाकरण व त्यानुसार त्याचे स्वरूप , सामग्री व विकास .

ब] शास्त्रीय नृत्य संबंधी -

I]पुरस्कार

II] पुरस्कृत कलाकार

III] नृत्य महोत्सव - (राज्य ,राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय)

IV] संबंधित वर्तमान घटना

घटक ३- शास्त्रीय नृत्य शिक्षण शास्त्र व शोध - १६ गुण

I] शालेय व विश्वविद्यालयीन शिक्षण

II] पाठ्यक्रम प्रारूप व शिक्षण प्रणाली

III] १९३० पासून आजपर्यंत भारतीय शास्त्रीय नृत्याची शिक्षण पद्धती व मुख्यमार्ग

IV] शास्त्रीय नृत्यातील शोध, प्रतिसंस्कृती शिक्षण , अनुप्रयुक्त शिक्षण

घटक - ४ - १६ गुण

अ] भारतीय नृत्यातील विविध पैलू -

I] नौटंकी, तमाशा, नृत्य नाटिका, रस मंडली बद्दल सविस्तर माहिती

II] वरील विविध नृत्य रचना प्रकारांचे आकृतिबंध व त्यांचा तुलनात्मक अध्ययन

ब] शास्त्रीय नृत्यामध्ये उपयोगी हस्तमुद्रांचा सखोल अभ्यास

I] असंयुत हस्तमुद्रा

II] संयुत हस्तमुद्रा

III] नृत्त हस्त

IV] नृत्य हस्त

V] नवंग्रह हस्त

VI] जाती हस्त

VII] देवता , दशावतार हस्त

घटक ५ - वरील अभ्यासक्रमावर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न १६ गुण

अंतर्गत गुण - I] अभ्यासक्रमावर आधारित ppt - १० गुण

II] अभ्यासक्रमावर आधारित सेमिनार - १० गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर – ३

नृत्य (कथक)

प्रात्यक्षिक - मौखिक

प्रश्नपत्र - १

नृत्याचे क्रियात्मक शास्त्र व प्रयोग

वेळ - १ तास पूर्णांक :- १००

बाह्य मूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक १ –

अ] कृष्ण वंदना, शिव वंदना किंवा गणेश वंदना पंचतत्व श्लोक यापैकी कोणत्याही एका रचनेवर नृत्य अभिनय , उपरोक्त रचना,

काव्य तालबद्ध व आलाप युक्त आवश्यक . ४० गुण

ब] कथक नृत्याचा संपूर्ण वस्तूक्रम सादर करणे

(ताल अष्टमंगल - २२ मात्रा , वसंत ताल - ९ मात्रा, लक्ष्मी/ मत्त ताल - १८ मात्रा,रुद्र ताल - ११ मात्रा)

वस्तूक्रम- (श्लोक, ठाठ , उठान, आमद, तोडे , तुकडे , चक्करदार परण. चक्करदार तोडे , कवित , तत्कार, तिहाई)

घटक २ - १० गुण

अ] विभिन्न जातींवर आधारित तिहाई जी पूर्वाभ्यासक्रम ताला व्यतिरिक्त असावी .

ब] परीक्षकांनी दिलेल्या बोलांवर लगेच विभिन्न यती भेदांवर आधारित तिहाई बनवणे.

(यती भेद - समा, मृदूंग, स्रोतोवहा गोपूछा, पिपीलिका)

घटक ३ - १० गुण

अ] ताल त्रितालात गतभाव - .जटायू मोक्ष , सीता हरण , गंगावतरण

ब] कोणतीही प्रसिद्ध ठुमरी व्यतिरिक्त परीक्षकांनी दिलेल्या ठुमरी वर भावाभिनय

घटक ४ - अभ्यासक्रमातील तालांवर आधारित - तराना, सरगम, त्रिवट, चतुरंग १० गुण

(ताल अष्टमंगल - २२ मात्रा , वसंत ताल - ९ मात्रा, लक्ष्मी/ मत्त ताल - १८ मात्रा,रुद्र ताल - ११ मात्रा)

घटक - ५ - १० गुण

भाव प्रदर्शन -

अ]नायक नायिका भेद वर आधारित बंदिश (गीत,गतभाव) -

नायक - धीरललीत, धीरोदात्त

नायिका –वासकसज्जा, विरहोत्कंठिता, स्वाधीनपतीका, खंडिता

ब] भजन/ गीत - कवी भूषण, रसखान जयदेव, कबीर कवींचे भजन, गीत वर अभिनय

अंतर्गत गुण - I] अभिनयात सादर केलेले प्रसंग कथारूपात सांगणे - १० गुण

II] प्रात्यक्षिक वही - ०५ गुण

III] वार्षिक घटक चाचणी - ०५ गुण

एम. पी. ए. सेमिस्टर – ३

नृत्य (कथक)

प्रश्नपत्र - २

रंगमंच प्रस्तुती

वेळ - ४० मी. पूर्णांक - १००

बाह्यमूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक - १ अभ्यासक्रमातील तालांवर रंगमंच प्रस्तुती - वेशभूषा , रंगभूषा , वाद्य संगती यासह कथक नृत्यातील नृत्त व नृत्य प्रस्तुती आमंत्रित प्रक्षकांसमोर सादर करणे.

(मंच प्रस्तुतीकरिता वेळ - ३० मी.) ४० गुण

घटक - २ अभ्यासक्रमातील तालाची माहिती देणे (एकगुण,दुगून, तिगून,चौगुन सहित) १० गुण

घटक - ३ अभ्यासक्रमातील तालात दमदार पढंत आवश्यक (लयकारी, तोडे,परण इत्यादी) १० गुण

घटक - ४ अभ्यासक्रमातील पारिभाषिक शब्दांची माहिती व प्रयोग स्पष्ट करणे १० गुण

घटक - ५ भावप्रदर्शन मध्ये विशेषतः ठुमरी प्रस्तुत करणे . १० गुण

क्रियात्मक अंतर्गत गुण -

अ] प्रात्यक्षिक सादरीकरणातील भजन/गीत/ठुमरी गायन करण्याची क्षमता . १० गुण

ब] हार्मोनियम वर अभ्यासक्रमातील तालांचा लेहरा / ठेका वाजवण्याची क्षमता . १० गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर – 3

नृत्य (कथक)

सैद्धांतिक

प्रश्नपत्र - ३

कथक नृत्यातील सौंदर्य शास्त्र व प्रस्तुतीकरण

वेळ - ३ तास पूर्णांक :- १००

बाह्य मूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक १ – कथक नृत्याच्या विध घराण्यांचा अभ्यास १६ गुण

I) लखनऊ, जयपूर, बनारस व रायगड घराण्याचे अध्ययन (उगम, परंपरा, वंशवेल, वैशिष्ट्य इत्यादी)

II) आधुनिक काळात कथक मधील घराण्यांची स्थिती .

III) वरील सर्व घराण्याचे बोल(घरंदाज) त्यांच्या शैली प्रमाणे लिपिबद्ध करणे .

IV) वरील घराण्यांचे तुलनात्मक अध्ययन व समालोचन .

घटक २ - १६ गुण

अ] ठुमरी शब्दाचा स्वरूप , उत्पत्ती व विकास .

ब] नाट्यशास्त्र मध्ये कथक नृत्य संबंधित भ्रमरी व चारी चा प्रयोग .

क] कोणत्याही एका कथक नृत्य कलाकाराची नृत्य समीक्षा.

घटक ३ - ताल - लिपिबद्ध करणे १६ गुण

।] तोडे , तुकडे . चक्करदार. परण , कवित, तिहाई

(ताल अष्टमंगल - २२ मात्रा , वसंत ताल - ९ मात्रा, लक्ष्मी/ मत्त ताल - १८ मात्रा,रुद्र ताल - ११ मात्रा)

॥] रास, शिखर, सवारी ताल १/२. ३/४ . ५/४,३/२लयीमध्ये लिपिबद्ध करणे .

घटक ४- खालील शब्दांची विस्तृत माहिती (आवश्यक तिथे उदाहरण सहित स्पष्टीकरण) १६ गुण

आवृत्ती, अदा, घुमरीया, मार्ग,क्रिया,अंग,जाती,यती,प्रस्तार, काल,कला, लयकारी,ग्रह, अवचित, अनुलोम, प्रतिलोम, अग्रतल संचर, कुट्टन, उत्प्लवन, अपकंठ, उठान, एकपद, किंकिणी , कुंचित,रेचीत, चक्र, चक्रमान, चंचल, चपल, चलन चारी , मोहित , रंग , सर्प , सर्पयान , सुरमई , ऊरप, तिरप, सुलप, शुद्धमुद्रा, लांग डाट, शोभा,पिंडी, फिरन ,कसक - मसक , मुखविलास , कटाक्ष, छपका , झूमर, आंचल.

घटक ५ - वरील अभ्यासक्रमावर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न १६ गुण

अंतर्गत गुण - ।] अभ्यासक्रमावर आधारित प्रकल्प - १० गुण

॥] अभ्यासक्रमावर आधारित असाइनमेन्ट - १० गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर - 3

नृत्य (कथक)

सैद्धांतिक

प्रश्नपत्र - ४

भारतीय शास्त्रीय नृत्याचा शैक्षणिक विकास व त्याचे विविध पैलू

वेळ - ३ तास पूर्णांक :- १००

बाह्य मूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक- १ - रंगमंचीय अध्ययन :- १६ गुण

१] नाट्यशास्त्रीय उल्लेख व रंगमंचाचे सखोल ज्ञान .

अ] नाट्यगृह व रंगमंच - संरचना, प्रकार व विभिन्न तत्व.

ब] नाट्यगृह व रंगमंच - संरचना, प्रकार व विभिन्न तत्व.

२] भारतीय शास्त्रीय नृत्याच्या संदर्भात आधुनिक रंगमंच व त्याची ध्वनी, प्रकाश व नेपथ्य योजना . .

घटक- २ - अभिनय दर्पण ग्रंथाचे सखोल अध्ययन :- १६ गुण

अ] अभिनय दर्पण मधील , सभा लक्षण, नाट्यकर्म, पात्रलक्षण

ब] अभिनय (आंगिक,वाचिक,आहार्य,सात्विक)

क] नटन भेद (नृत्त नृत्य,नाट्य)

ड] अभिनय दर्पण संबंधी संपूर्ण माहिती (लेखक, सामग्री इत्यादी)

घटक -३ - नाट्यशास्त्र चे सखोल अध्ययन १६ गुण

अ] नाट्यशास्त्रानुसार खालील संज्ञांची माहिती द्या

I] दर्शनविधी ८, II] भृकुटीभेद ७, III] आधार भेद ६, IV] ग्रीवा भेद ९, V] हस्तमुद्रा ६४,

VI] वक्षस्थल ५,

VII] कटीभेद ५, VIII] पंचकर्म

ब] नाट्यशात्राचे उगम,लेखक,सामग्री इत्यादी

क] नाट्यशास्त्रात "करण" स्पष्ट करा , पहिल्या दहा करणांची अंगहार व मातृका सहित सखोल माहिती द्या.

ड] नाट्यशास्त्राच्या व्याख्याकारांचे अध्ययन

घटक- ४ आतोद्य व ताल १६ गुण

अ] तालांचे दहा प्राण बद्दल सखोल ज्ञान

ब] चर्म, तंतू, घन व सुषिर वाद्यांचा सखोल अभ्यास

क] तालसंबंधी आड,कुआड,बिआड ची माहिती

ड] प्राचीन अप्रचलित ताल व अन्य (चर्म, तंतू, घन व सुषिर) वाद्यांची माहिती .

घटक-५ - वरील अभ्यासक्रमावर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न १६ गुण

अंतर्गत गुण - I] अभ्यासक्रमावर आधारित पी.पी.टी. १० गुण

II] अभ्यासक्रमावर आधारित सेमिनार - १० गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर – ४

नृत्य (कथक)

प्रात्यक्षिक - मौखिक

प्रश्नपत्र - १

नृत्याचे क्रियात्मक शास्त्र व प्रयोग

वेळ - १ तास पूर्णांक :- १००

बाह्य मूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक १ –

अ] श्री राम स्तुती, नवंदुर्गा स्तुती, दशावतार स्तुती, ४० गुण
उपरोक्त रचना, काव्य तालबद्ध व आलाप युक्त आवश्यक .

ब] कथक नृत्याचा संपूर्ण वस्तूक्रम करून शिव परन, दुर्गा परन, कृष्ण परन, हनुमान परन, नव्हक्का परन, कमाली परन, काली परन, दलबादल परन, बिजली परन, परमेलू सादर करणे (कोणतेही तिन)
(ताल- फरदोस्त ताल (१९ मात्रा), श्री ताल (९ मात्रा), गरुड ताल (१३ मात्रा), शुभ ताल (१७ मात्रा))

क] खालील तालाचे फक्त ठेका , दुगून , ताली, खाली, विभाग, तत्कार करण्याची क्षमता .
चंद्रकला (१५ मात्रा) , चक्र (३० मात्रा) , जयमंगल (१६ मात्रा), मदन (१२ मात्रा), आडा पन्ना (१५ मात्रा), चुडामणी (१७ मात्रा), कुंभ (११ मात्रा), तीलवाडा (१० मात्रा)

किंवा

लघु नृत्य- नाटिका चे दिग्दर्शन - विद्यार्थी कोणतेही तीन शास्त्रीय नृत्य शैली निवडू शकतो , कथक नृत्य अनिवार्य (वेळ - २० मिनिटे)

घटक २ - १० गुण

अ] अभ्यासक्रमातील तालांवर आधारित विभिन्न जातींवर तिहाई .

ब] परीक्षकांनी दिलेल्या बोलांवर लगेच तोडा किंवा तुकडा तयार करणे

क] खालील तालांमध्ये ताली खाली सहित लयकारी, लयबांट, बोलबांट प्रदर्शन :-
३/२, २/३, ३/४ , ४/६, ५/४, ४/५, ७/४, ४/७ झपताल, रूपक, धमार, एकताल

घटक ३ -खालील विषयांवर आधारित नृत्य, अभिनय, गतभाव करण्याची क्षमता १० गुण

अ] सती-अनुसया, विश्वामित्र-मेनका, उषा-अनिरुद्ध, विक्रमोर्वशियम, मदन दहन, भस्मासुर-मोहिनी, शकुंतला-दुष्यन्त, कृष्ण- सुदाम, कृष्ण-कुब्जा मिलन, कृष्ण- मथुरा गमन (गोपी-विरह), गोवर्धन लीला. (कोणतेही दोन प्रसंग)

ब] त्रिताल व्यतिरिक्त अन्य तालात गतनिकास (साधी गत, मटकी, घुंघट, बांसुरी, मोरमुकुट इत्यादी)

क] कोणतीही प्रसिद्ध ठुमरी व्यतिरिक्त परीक्षकांनी दिलेल्या ठुमरी वर भावाभिनय

घटक ४ - अभ्यासक्रमातील तालांवर आधारित - तराना, सरगम, त्रिवट, चतुरंग (निम्न लिखीत तालांवर आधारित) १० गुण
(चंद्रकला (१५ मात्रा) , चक्र (३० मात्रा) , जयमंगल (१६ मात्रा), मदन (१२ मात्रा), आडा पन्ना (१५ मात्रा),

चुडामणी (१७ मात्रा), कुंभ (११ मात्रा), तीलवाडा (१० मात्रा)

घटक - ५ - १० गुण

भाव प्रदर्शन -

अ]नायक नायिका भेद वर आधारित बंदिश (गीत,गतभाव) -

नायक - पति, उपपति, अनुकूल, दक्षिण, शठ, धृष्ठ, उत्तम, मध्यम, अधम

नायिका – (1) स्वकीया : पतिव्रता, साधारण; (2) मुग्धा, मध्या तथा प्रगल्भा (3) परकीया (4) सामान्या

(5) स्वाधीनपतिका च्या अंतर्गत प्रेमगर्विता आदि का, तथा खंडिता के अंतर्गत धीरा अधीरा धीराधीरा, मानवती, अन्यसंभोगदु:खिता आदि चा उल्लेख; (6) अन्य परिस्थिति भेद च्या अंतर्गत नवीन प्रभेद चा उल्लेख

किंवा

अ] नवरसांवर आधारित रचना तथा नवरस (पैकी कोणतेही तीन रस) दाखवता येईल अशी कथा

ब] खालील कोणत्याही दोन संज्ञांचा क्रियात्मक ज्ञान .

I] आधुनिक नृत्य

II] टैगोर शैली

III] उदय शंकर शैली

IV] रास नृत्य

अंतर्गत गुण - I] अभिनयात सादर केलेले प्रसंग कथारूपात सांगणे - १० गुण

II] प्रात्यक्षिक वही - ०५ गुण

III] वार्षिक घटक चाचणी - ०५ गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर - ४

नृत्य (कथक)

प्रात्यक्षिक - इंटर्नशिप

प्रश्नपत्र - २

नृत्याचे क्रियात्मक शास्त्र व प्रयोग

वेळ - १ तास **पूर्णांक :- १००**

बाह्य मूल्यांकन - ८०

I) स्थानिक शाळा व विविध सांस्कृतिक नृत्याशी संबंधित संस्थामध्ये किमान १५ तासीका लहान विद्यार्थ्यांना प्रात्यक्षिक शिकविण्याचा कार्यानुभव २० गुण

II) अ. भा. गा. म. म. अभयसक्रमानुसार (प्रवेशिका पूर्ण ते विशारद पूर्ण) पाठ योजना तयार करणे ०५ गुण.

III) शिकविलेल्या कार्यानुभवाचे मूल्यमापन ०५ गुण

IV) तुम्ही करणाऱ्या /केलेल्या कामाचा PPT व त्याची अंमलबजावणी ५० गुण

अ) प्रस्तावना

ब) अंमलबजावणी

क) विद्यार्थ्यांचे प्रात्यक्षिक

V) संबंधित शाळा/ कनिष्ठ महाविद्यालयीन HOD कडून इंटर्नशिप चे प्रमाणपत्र घेणे (किमान १६ तास किंवा कमाल २४ तास)

अंतर्गत गुण :-

VI) इंटर्नशिपचे सर्टिफिकेट HOD कडे सोपविणे ०५ गुण

VII) प्रकल्प तथा सबमिशन HOD ला प्रदर्शित करणे १५ गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर -४

नृत्य (कथक)

सैद्धांतिक

प्रश्नपत्र - ३

कथक नृत्यातील सौंदर्य शास्त्र व प्रस्तुतीकरण

वेळ - ३ तास **पूर्णांक :- १००**

बाह्य मूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक १ – खालील कोणत्याही दोन विषयावर निबंध लिहा (२५० ते ४०० शब्द):- १६ गुण

I] कथक नृत्य व सिनेमा

II] नृत्य व अन्य ललित कला .

III] शास्त्रीय नृत्यांचा वर्गीकरण व विशेषता

IV] कथक नृत्य तथा रास

V] कथक नृत्य तथा लयकारी

VI] प्रभावशाली नृत्यासाठी व्यायाम व योगाचे महत्व

VII] शिक्षणात नृत्याची भूमिका

VIII] नृत्य व साहित्य

घटक २ – १६ गुण

I] भाव व रस यांचा संबंध. भाव, विभाव, अनुभाव, तथा सात्विक भाव यांचा कथक नृत्य मध्ये प्रायोगिक ज्ञान .

II] संत सूरदास, मीराबाई, कबीर, जयदेव यांच्या रचनांच्या आधारावर कथक नृत्याचे संदर्भ सहित स्पष्टीकरण.

III] कथक नृत्य प्रस्तुतीमध्ये संरचनांचे नवीन प्रयोग व प्रवाह .

IV] कथक नृत्यामध्ये वास्तूक्रम ची विशेषतः व त्रुटी .

V] कथक नृत्य प्रस्तुती अंतर्गत सांगीतिक विचार

VI] प्राचीन व आधुनिक कथक नृत्य संबंधित रचनांचा सिद्धांत, विशेषता व त्याचे प्रकार

(तोडा, चक्करदार, तिहाई, लयकारी, गीत, ठुमरी, परण, कविता, पद इत्यादी).

घटक ३ - ताल - लिपिबद्ध १६ गुण

I] तोडे , तुकडे . चक्करदार. परण , चक्करदार परण, कवित, तिहाई

(ताल- फरदोस्त ताल (१९ मात्रा), श्री ताल (९ मात्रा), गरुड ताल (१३ मात्रा), शुभ ताल (१७ मात्रा)

II] अभ्यासक्रमातील तालांचा ठाह, दुगून, त्रिगुण, चौगुन, आडी, कुआड, बिआड, लयकारीमध्ये लिहण्याचा अभ्यास

III] तिहाई व चक्रदार यांचा अन्तर्निहाय संबंध आणि तुलनातम्क ज्ञान , तिहाई व चक्रदार गणितीय सिद्धांत एक विवेचन .

घटक ४- खालील संज्ञांचा ज्ञान :- १६ गुण

भानवी, मानवी, गज- गामिनी, तुरंगिणी, हंसिनी, मृगी, खंजरीटी, भाव पाठ, नैन पाठ, बोल भाव, भावमुद्रा, अनुकरण मुद्रा, अर्थभाव, नृत्यभाव, गत अर्थ भाव, समभाव, लक्षण, नृत्तांग, नृत्यांग, नाटयांग, जातीशून्य, भावांग. (आवश्यक तिथे उदाहरण सहित स्पष्टीकरण)

घटक ५ - वरील अभ्यासक्रमावर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न १६ गुण

अंतर्गत गुण - I] अभ्यासक्रमावर आधारित प्रकल्प - १० गुण

II] अभ्यासक्रमावर आधारित असाइनमेन्ट - १० गुण

एम.पी.ए. - सेमिस्टर - ४

नृत्य (कथक)

सैद्धांतिक

प्रश्नपत्र - ४

भारतीय शास्त्रीय नृत्याचा शैक्षणिक विकास व त्याचे विविध पैलू

वेळ - ३ तास पूर्णांक :- १००

बाह्य मूल्यांकन - ८०

अंतर्गत मूल्यांकन - २०

घटक १ - प्राचीन, पारंपरिक, लोक, जनजातीय भारतीय नृत्याचे आधुनिक स्वरूपः- १६ गुण

१ . भारतीय नृत्याच्या संदर्भात जनजातीय, लोक, पारंपरिक आणि शास्त्रीय शब्दावली यांची समझ व परिभाषा आणि त्यांचा परस्पर संबंध

२. भारताच्या विभिन्न क्षेत्रात प्रचलित जनजातीय, लोक, पारंपरिक नृत्य यांचे स्वरूप व परिचय

३. उपरोक्त स्वरूपातील संगीतज्ञ, वेशभूषा प्रति जागरूकता

४. नृत्याच्या संदर्भात भक्ती व अन्य धार्मिक आंदोलन व त्यांचा संस्कृती च्या विभिन्न पक्षांवर प्रभाव .

घटक २ - संस्कृती साहित्य नृत्य व ग्रंथ १६ गुण

1. नाट्यशास्त्र प्रणित एकादश नाट्य संग्रह चा अभ्यास आणि अभिनय , धर्मी, वृत्ती, प्रवृत्ती , आतोद्य, चित्र अभिनय , शिल्पाभिनय इत्यादी संबंधित वर्गीकरण व अध्ययन

२. कालिदास, भास, शुद्रक व अन्य रचनामध्ये नृत्य संदर्भाचे अध्ययन .

३. प्राचीन व मध्यकालीन ग्रंथांचा नृत्य संबंधित अवधारणा व त्यांचा सामान्य बोध :- नाट्यशास्त्र, अभिनय दर्पण, संगीत रत्नाकर, नृत्य रत्नावली, व नृत्य निर्णय .

४ वरील ग्रंथातील अवधारणा मध्ये नाट्य, नृत्य, तांडव, लास्य, मार्गी, देसी, बद्ध, अनीबद्ध, पात्र लक्षण, सभा लक्षण, पाद भेद , हस्त मुद्रा, चारी भेद, मंडल भेद, करण, विष्णुमाल, जीवमाल, युगमाल, गुणमाल, ऋतूमाल, तत्वमाल गती यांचा विशेष अध्ययन .

घटक ३ - राष्ट्रीय ,आंतर राष्ट्रीय नृत्य, नृत्य नाटिका व संव्यवहार १६ गुण

१. भारतीय नृत्य नाटिकांचा उगम, इतिहास,विकास व पौराणिक नाट्य ग्रंथात संदर्भ आणि प्रसिद्ध नृत्य नाटिकांचा अध्ययन

२. शास्त्रीय बैले (नृत्य नाटिका) चा युरोप , रुस , अमेरिका मध्ये इतिहास व विकास .

3. पाश्चिमात्य देशात आधुनिक नृत्याचा अभ्युदय , विकास व संबंधित व्यक्तित्व .

४. प्रदर्षिक स्वरूपात भारतीय नृत्यात पाश्चिमात्य देशांचा प्रभाव नाट्यशास्त्र चे अध्ययन

घटक ४ नवरस १६ गुण

अ] रस- निष्पत्ती, स्थायी भाव, भाव, विभाव, अनुभाव, व्यभिचारी भाव, संचारी भाव आदी चे ज्ञान

ब] शृंगार, हास्य, करून, बीभत्स- दिलेल्या रसांचे एखाद्या प्रसंगानुरूप आलंबन, उद्दीपन, संचारी भाव स्पष्ट करा.

क] नवरासांव्यतिरिक्त अन्य रस आपल्या कल्पकतेने स्पष्ट करा व त्याचे नृत्यातील संदर्भ / प्रदर्शन रेखाटा.

ड] वीर, रौद्र, अद्भुत, भयानक, शांत - दिलेल्या रसांचे अभिनय कौशल्य भाव, विभाव, अनुभाव, संचारी भाव च्या अनुषंगाने स्पष्ट करा .

घटक ५ - वरील अभ्यासक्रमावर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न १६ गुण

अंतर्गत गुण - I] अभ्यासक्रमावर आधारित PPT - १० गुण

II] अभ्यासक्रमावर आधारित सेमिनार - १० गुण

संदर्भ ग्रंथसूची

For M.P.A. (Kathak Dance) 1st to 4th Semesters

डॉ. पुरु दाधीच	-	नाट्यशास्त्र का संगीत विवेचन
म. श्री. माटे	-	कालभारती
पी. जी. जोशी	-	प्राचीन भारताचा सांस्कृतिक इतिहास
गीताप्रेस गोरखपूर	-	सुंदरकांड (रामचरितमानास)
मामनमोहन घोष	-	अभिनयदर्पण
संगीत कार्यालय हाथरस	-	गायन वादन नृत्य पुस्तके
डॉ. केशवराव मुसलगावकर	-	दशरूपक (हिंदी)
रोशन दाते	-	कथक आदी कथक
सौ. मंजिरी देव	-	ओळख कथकची
गीताप्रेस गोरखपूर	-	स्तोत्र रत्नावली
सुभद्रा चौधरी	-	शारंगदेव कृत संगीत रत्नाकर भाग १
रोहिणी भाटे	-	दर्पणी पाहता
डॉ. पुरु दाधीच	-	अभिनय दर्पण
सुनील कोठारी - कथक	-	indian classical dance art
संगीत कार्यालय हाथरस	-	अभिनय गीतांजली भाग १
संगीत कार्यालय हाथरस	-	अभिनय गीतांजली भाग २
संगीत कार्यालय हाथरस	-	अभिनय गीतांजली भाग ३
संगीत कार्यालय हाथरस	-	अभिनय गीतांजली भाग ४
संगीत कार्यालय हाथरस	-	अभिनय गीतांजली भाग ५
संगीत कार्यालय हाथरस	-	अभिनय दर्पण और गीतगोविंद
लक्ष्मीनारायण गर्ग	-	भरतनाट्यम भाग १
लक्ष्मीनारायण गर्ग	-	भरतनाट्यम भाग २
डॉ. श्वेता पंड्या	-	नृत्यबोध भाग १
डॉ. श्वेता पंड्या	-	नृत्यबोध भाग २
डॉ. श्वेता पंड्या	-	नृत्यबोध भाग ३
डॉ. श्वेता पंड्या	-	नृत्यबोध भाग ४
गो. नी. दांडेकर	-	ग्रामीण नृत्यगीते भाग १ व २
लक्ष्मीनारायण गर्ग	-	ठुमरी गायकी
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड २
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड ३
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड ४
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड ५
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड ६
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड ७
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड ८
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड ९
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १०
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड ११
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १२
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १३
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १४
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १५
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १६
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १७
लक्ष्मीशास्त्री जोशी	-	मराठी विश्वकोश खंड १८

बाबुलाल शुक्ल शास्त्री	-	ललित माधव नाटकम
हनुमानप्रसाद पोद्दार	-	दोहावली
डॉ. घनश्याम त्रिपाठी	-	अग्निपुराणम (पूर्वभाग , उत्तरभाग)
डॉ. राजेंद्र प्रसाद	-	हिंदी विश्वकोश खंड १ ते १२
हनुमानप्रसाद पोद्दार	-	संक्षिप्त शिवपुराण
वाचस्पती गैरोला	-	भारतार्णव
गोदावरी केतकर	-	भरतमुनींचे नाट्यशास्त्र
अभिनव गुप्ताचार्य	-	नाट्यशास्त्र ऑफ भरतमुनी
डॉ. पुरु दाधीच	-	नृत्तसूत्रम
डॉ. पुरु दाधीच	-	कथक नृत्य शिक्षा न. १
डॉ. पुरु दाधीच	-	कथक नृत्य शिक्षा न. २
डॉ. पुरु दाधीच	-	एकादश नाट्यसंग्रह
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड १
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड २
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड ३
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड ४
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड ५
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड ६
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड ७
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड ८
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड ९
पंडित महादेवशास्त्री जोशी		भारतीय संस्कृती कोष खंड १०
डॉ. सुषमा कुलश्रेष्ठ		कालिदास साहित्य एवं नाट्यकला
पंडित रामनारायणदत्तशास्त्री पांडेय		महाभारत खंड 1
पंडित रामनारायणदत्तशास्त्री पांडेय		महाभारत खंड २
पंडित रामनारायणदत्तशास्त्री पांडेय		महाभारत खंड ३
पंडित रामनारायणदत्तशास्त्री पांडेय		महाभारत खंड ४
पंडित रामनारायणदत्तशास्त्री पांडेय		महाभारत खंड ५
गोस्वामी तुलसीदास		विनय पत्रिका
पंडित शेषराज शास्त्री		कुमारसंभवम महाकाव्य
हरिश्चंद्र श्रीवास्तव	-	कथक नृत्य परिचय
महेश्वर मोहापात्रा	-	अभिनय चंद्रिका
सुषमा मिश्रा	-	भारतीय नृत्य
मुक्त जोशी	-	कथक मार्गदर्शन
पंडित लक्ष्मीनारायण गर्ग		कथक नृत्य
पंडित तिरथराम आझाद		कथक दर्पण
पंडित तिरथराम आझाद		कथक ज्ञानेश्वरी
सौ. मंजिरी देव	-	कथक कौमुदी
सौ. मंजिरी देव	-	नृत्य सौरभ
वाचस्पती गैरोला	-	अभिनय दर्पण
श्री बावुलाल शुक्ल शास्त्री		नाट्यशास्त्र खंड १
श्री बावुलाल शुक्ल शास्त्री		नाट्यशास्त्र खंड २
श्री बावुलाल शुक्ल शास्त्री		नाट्यशास्त्र खंड ३
श्री बावुलाल शुक्ल शास्त्री		नाट्यशास्त्र खंड ४
प्रभाकर भांडारे	-	कथक शास्त्र दर्शन भाग १
प्रभाकर भांडारे	-	कथक शास्त्र दर्शन भाग २
प्रभाकर भांडारे	-	कथक शास्त्र दर्शन भाग ३
राकेश गुप्ता	-	studies in nayak nayika bhed